

MUUSEUM

Näitused

PEATOIMETAJA

Piret Õunapuu
Piret.Ounapuu@erm.ee

TEGEVTOIMETAJA

Heli Nurger
heli.nurger@gmail.com

TOIMETAJA

Ivi Tammaru
Ivi.Tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEGIUM

Piret Õunapuu, Marge Rennit,
Aivar Põldvee, Tiina Abel,
Mariann Raisma

TÕLGE

Tiina Mällo

KÜLJENDUS

Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT

Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA

Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © EcoprintAjakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital,
Hasartmängumaksu Nõukogu,
Kultuuriministeerium,
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAAS:

Tartu Mängu-
asjamuuseumi
väljapanek
FOTO: Merylin
SuvePEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

Muuseum suhtleb kõige otsesemalt oma külastajatega näituste kaudu. Näitus on muuseumi avalik pool, tema olemasolu õigustus ja põhjendus. Käesolevas numbris räägimegi põhiliselt näitustest.

Ma usun, et näituse tegemine on üks kõige toredamaid külgi muuseumitöös. See annab võimaluse oma mõtetega mängida, avab meis peidus oleva loovuse ja paneb tihti proovile kannatuse. Pingelangus näituse avamisel on tõeline nauding. Ma usun, et enamik muuseumitöötajaid tahaks oma elus kas või ühe näituse teha. Näitus on kollektiivne looming ning näituse valmimise röömud ja valud seovad inimesi ja jäävad meelde. Kunagiste kolleegidega kohates tuleb jutuks: „Mäletad, siis kui me Hiiumaal näitust tegime?“

Näitus võib muuta sinu maailmapilti. Käesolevas numbris kirjutava Kimmo Antila väljapanek „Tampere 1918“ muuseumikeskuses Vapriikki muutis minu arusaamistes palju. Kõigepealt oli see teadmine Soome ajaloost ja siis tõdemus, et siiski on võimalik kõndida noateral. Mida kõike saab ja julgeb muuseum väljendada, kui ta leiab tublid ja targad partnerid. Õnneks jääb see näitus Vapriikkis avatuks veel kauaks ja kellel vähegi võimalik, mingu seda vaatama.

Muuseumidel ei ole teadupärast raha laialt ja mida väiksem muuseum, seda väiksem kipub olema ka näituse eelarve. Kuidas nipitada parema tulemuse nimel, annab nõu pikaajaline näituste kunstnik Silja Paris Tartu Linnamuuseumist.

Lugeda saab, missugune meelethu mees on lähedate näituste autor ja ERMi näitusemaja juht Kristjan Raba, ikkagi inimene. Ajaloolane Aivar Põldvee arutleb aga muuseuminäituste osast kultuuripildis, põhjustest ja seostest, miks see tegelikkuses suur osa pildi peal väga välja ei paista. Et hea näituse aluseks on hea uurimistöö, on selge. Teadustöö või uurimistöö ja mis on üldse muuseumiteadus – seda suurt segapundart püüab lahti harutada Marge Rennit. Lootetavasti saab toda teemat eraldi käsitleda mitte ainult siin ajakirjas, vaid kusagil, kus kõigil on võimalus sõna sekka ütelda.

Need on vaid mõned teemad, mis siin kaante vahel. Lugeda soovitan kõiki.

Uuel aastal on meil uus raha. Kas ja kuidas see muuseumide elu mõjutama hakkab, on raske prognoosida. Igatahes on järgmise ajakirja teema euroraha. Teeme juttu europrojektidest ja ka sellest väiksest rahast, millega tuleb läbi ajada, kui suurt projekti pole. Kevadepoole on juba loodetavasti mõndagi selgunud.

<u>PÄEVATEEMA</u>	MUUTUVAD MUUSEUMID	
	Pilguheit Soome kultuuriajalooliste muuseumide näitustele	LK 5
	— KIMMO ANTILA —	
	MUUSEUMINÄITUS KULTUURIPILDIS	LK 11
	— AIVAR PÕLDVEE —	
<u>LUUBI ALL</u>	UURIMISTÖÖ MUUSEUMINÄITUSTE TEENISTUSES	LK 16
	— MARGE RENNIT —	
<u>MÕÖDUPUU</u>	ATTINGHAMI SELTSI SUVEKOOL	LK 19
	— REET RAST —	
	SOOME MUUSEUMIDE AJALUGU KAANTE VAHEL	LK 22
	— PIRET ÖUNAPUU —	
<u>NÄITUSED</u>	AMANDUS ADAMSONI ATELJEEMUUSEUM – VÄIKE PÄRL PALDISKIS	LK 24
	— KÄTLIN JANSON —	
	MEENUTUSI VIIETEISTKÜMNEST AASTAST JA KAUGEMALTKI	LK 27
	— KADI ALATALU —	
	„SIMSON JA DELIILA. ITAALIA MAALI LUGU“	LK 28
	— HILKKA HIIOP, TIINA-MALL KREEM —	
	KOSMOSETEHNILINE KOMMENTAAR NÄITUSELE	LK 31
	— JAAN PRAKS —	
	EESTI MÄNGUASJATOOTJAD TARTU MÄNGUASJAMUUSEUMIS	LK 32
	— MARILIN RAPPU —	
	ROOTSI RIIKLIK LOODUSLOO MUUSEUM – PÕNEV JA TARK AJAVIIDE KOGU PERELE	LK 35
	— HELI NURGER —	
<u>IKKAGI INIMENE</u>	KRABA HEADE MAITSETE MAAILMA KRABAMAS	LK 38
	— MARIANN RAISMA —	
<u>LEIUNURK</u>	ROHUKÕRRED JA KLAASSEINAD	
	Mõned juhtnöörid algajale näitusetegijale	LK 42
	— SILJA PARIS —	
<u>MÄLU AUK</u>	ÕLIGA LÕUENDILE MAALITUD ELUKILD EHK ISIKU MUSEAALIKS SAAMINE	LK 47
	— ALEKSANDRA MURRE —	
<u>IN MEMORIAM</u>	ALEKSANDER KRULL	LK 49

Näitus „Tampere 1918” muuseumikeskuses Vapriikki
FOTO: Janne Saavalainen

MUUTUVAD MUUSEUMID

PILGUHEIT SOOME KULTUURIAJALOOLISTE MUUSEUMIDE NÄITUSTELE

— KIMMO ANTILA —
MUUSEUMIKESKUSE VAPRIIKKI PROJEKTITUHT

Soome kultuuriajalooliste muuseumide näitused on viimasel kümnendil teinud läbi mitmeid muutusi. Näituste temaatika on traditsioonilisest esemekesksest lähenemisest avardunud ja muutunud uut tüüpi temaatiliseks tervikuks, kusjuures on leitud ka julgust süveneda täiesti uutesse valdkondadesse.

Kõige suurema muutuse on läbinud ekspositsioon, näituse arhitektuur ja näituse tehniline külg, mis on jõudnud koguni uuele tasandile. Oma artiklis käsitlengi neid kolme kesket teemat mõningate hiljutiste näidete alusel. Näiteid esitan eelkõige oma lähiümbruse ehk Tampere muuseumidest. See hõlmab muuhulgas ühe Soome suurima muuseumikompleksi, muuseumikeskuse Vapriikki ja meediamuuseumi Rupriikki. Lisaks sellele käsitlen ka uusi tegevuse aspekte Serlachius-muuseumide hulka kuuluvas muuseumis Gustaf, mis paikneb Mänttä paberivabriku vanas peakontoris, ja Espoo WeeGee näitusekeskuses asuvas Espoo linnamuuseumis KaMu. Artiklis mainin ma mitmeid Soome muu-

seume, mis on äratanud tähelepanu kas uute teemade või teostusviisiga.

UUED NÄITUSETEEMAD

Lähimineviku ja käesoleva hetke salvestamine on juba pikemat aega kuulunud muuseumide keskmate tööülesannete hulka. Näitusetöös on lähiminevikule siiski vähem tähelepanu pööratud. Uute pikaajaliste kultuuriliste nähtuste esile kerkimine on toonud nad vähehaaval muuseumidesse. Kaasaja inimeste elu kardinaalselt muutnud infotehnoloogia on alles viimastel aastatel murdnud sisse ka muuseumidesse. Vaatenurk on samuti muutunud seadmetekesksest tutvustamisest nähtuste ja erinevate tarbijakul-

Kimmo Antila

tuuride terviklikuma esitlemise suunas. Arvuti- ja mängukultuur on ahvatlenud muuseumidesse uusi alles keskea künnisel seisvaid meeskülastajaid. Mainimisväärtteks selle valdkonna näitusteks on muuhulgas meediamuuseumi Rupriiki Commodore 64 näitus „Ready“ (2006) ja sama muuseumi uus „Verkon punontaa, Internetin historiaa“ (Võrgu kudumine, Interneti ajalugu, 2010). Elektrimuuseum Elektra Hämeenlinnas on omalt poolt tulnud välja väga huvitava näitusega elektroonilistest mängudest ning mänguautomaatidest „Electrasta Pongiin, Pongista Pleikkaan“ (2010) ja Salo vedurihall tutvustas näitusel „Pelaa!“ (Mängi!, 2010) videomängude ajalugu.

Populaarteaduslikku kultuuri on märgata ka muuseumide teemavalikutes. Kohaliku rokk-kultuuri salvestamise projekte on käesoleval aastal käivitatud muuhulgas Tampere ja Ida-Soomes Joensuu ning Lappeenrannas. Viimatimainitud linnas on projekt saanud konkretiseeringu hulgaliselt lähiajaloo mälestusi ärataval näitusel „Rautaa rajalta“ (Rauda piirilt), mis avati 2010. aasta sügisel.

Lisaks lähiminevikule ja pisut kergematele, kuid võrdselt olulistele teemadele on julgelt hakatud tegelema ka raskemate ning läheneemisviisilt kaalumist vajavate teemadega. Neil näitustel on palju tähelepanu pööratud vaatajates tunde-elamuse tekitamisele. „Kuidas tundub sõda?“ küsib Mänttä muuseum Gustaf oma väga mõjusel näitusel „Veteraanit“ (Veteranid, 2009). Näitus tugineb ulatuslikule küsitlusmaterjalile,

aga selle esemestik on kokku otsitud täikadelt ja väljamüükidelt ning on peaaegu täielikult lavastatud. Mänttä Serlachius-muuseumid ei kogu kultuuriajaloolisi esemeid, vaid keskenduvad lugude jutustamisele ja püüavad väljavalitud lugusid rääkida eelkõige interaktiivsete näituste vormis. Veteranide näitus on tõeliselt mõjus tervik, kus külastaja liigub läbi sõjaveterani maja esikust magamistuppa ja edasi läbi veranda õue. Maja seintel või isegi supitaldrikul võib aga äkki ellu ärgata nii aastakümnetetagune sõda kui maja elaniku möödaniiku meenutused.

Mänttä Serlachius-muuseumide direktor Pauli Sivonen räägib muuseumi lähenemisviisist: „Proovime teha panuse hoolikalt läbimõeldud dramaturgiale. Näitusel peab olema väga põhjalikult läbimõeldud teema. Lugu peaks olema selge, mitte mingi detail ei ole terviklikust dramaturgiast tähtsam. Detailil on tähtsust ainult siis, kui selles on mingi oluline sõnum terviku jaoks. Niisugust lähenemisviisi on võimalik õppida näiteks filmikunsti-, kirjandus- ja teatri-teoreetikult.“

Muuseuminäituste narratiivsus on kujunenud oluliseks uueks lähenemisviisiks. Suurepärase näite raskete teemade käsitlemisest pakub muuseumikeskuse Vapriikki näitus Soome kodusõjast „Tampere 1918“ (2008). Näitus avati sõja lõppemise 90. aastapäeva mälestuseks. Projekt viidi ellu laiapõhjalise koostöö raames, milles osalesid Tampere ülikooli ajaloo ja filosoofia õppetool ning mitmed muud muuseumid. Näituse aluseks olid muuseumi varahoidja Gabriel Engbergi

Näitus „Tampere 1918“ muuseumikeskuses Vapriikki
FOTO: Marika Tamminen

poolt vahetult pärast sõja lõppu tänavatelt ja sõjasaagi ladudest kokku kogutud esemed, mis olid teema problemaatilise tõttu pidanud ootama muuseumis peaaegu 90 aastat. Näituse käsikirjas kasutati dramaturgia aluseid ja jagati see proloogiks, tegelikuks sõjasündmuseks ja epiloogiks, kus vaadeldakse sõjaaja meenutusi ja sõja järeloomu. Käsikirjas püüti luua pinget ja näidata sõja kronoloogilist kulgu algusest kuni kaasajani välja.

Näituse elamuslikkuse esiletoomiseks lavastati sinna erinevaid olukordi ja mõjusust lisati näituseruumide valgustuse ja heliefektide abil. Väga oluline oligi mõjuva ja osalt kaootilise helidemaailma sisseviimine näitusesse: kahurituli liigub üle kuulajate peade purunenud majja ja sõja müra kostab erinevatest punktidest valitud moel. Sõjale jalgu jäänud inimeste lood on „helidušina“ jagatud laiali mööda ruumi.

Uutest julgetest teemadest rääkides tasuks esile tõsta ka Töölismuuseumi Werstas rändnäitust „Suomettunut Suomi“ (Soometunud Soome, 2008), mis praotas ukse Kekkoneni-aegse Soome lõmitamise Nõukogude Liidu ees, aga räägib samas ka huvipakkvalt ajastu kultuuri- ja andmevahetuse iseloomulikest joontest. Viimati oli see üleval Hämeenlinnas 2010. aasta suvel.

LOKAALNE, GLOBAALNE JA NÄITUSTE POLIITIKA

Lisaks uutele teemadele ja narratiivsusele sooviksin tõsta esile veel kahe hinnatud lähenemisviisi: rahvusvahelisuse, liikumise lokaalsel ja globaalsel teljel ja kultuuriajaloolise ainese ning kunsti või loodusajaloo kombineerimist muuseumide näitustes.

Soome muuseumide näitustes on 21. sajandi esimesel kümnendil võetud suund rahvusvaheliste teemadele ja koostööprojektidele. Vapriikki samurainäitus (2004) viidi ellu koostöös Malmö muuseumide ja Peterburi Kunstkameraga ning see kujunes väga menukaks. Samalaadne projekt oli ka Põhja-Ameerika indiaanlaste kultuuri tutvustav „Sitting Bull“ (2009). Espoo WeeGee keskuse KaMu on teinud esimesi samme rahvusvahelises kultuuriajaloolises näitustegevuses, tutvustades jäämees Ötzi lugu oma huvipakkival näitusel (2010).

Sellist suunda hakatakse tulevikus jälgima nendes muuseumides, kelle ressursid seda lubavad, sest võõrastest kultuuridest ja teemadest koostatud näitused ahvatlevad üldjuhul kohale palju külastajaid. Tasub tähele panna ka seda, et kohalikule teemale püütakse leida rahvusvahelist värsket lähenemisviisi. Ongi ju loomulik, et näiteks keskaja küla tutvustav näitus (KaMu 2008) ei keskendu teemale ainult rahvuslikust, vaid ka rahvusvahelisest aspektist või et innovatsiooni ja selle levikut (Vapriikki 2008) käsitletakse rahvusvahelise kasutatavõrgustiku abil.

Vapriikki näitus „Karhun vuosi“ (Karu aasta, 2010) on omakorda hea näide sellest, kuidas kombineerides kultuuriajaloo ja loodusteaduse seisukohti võib samaaegselt vaadelda loomaga seotud müüte, aga ka selle bioloogilist iseloomu läbi mitme erineva prisma. Turu Aboa Vetuse ja Ars Nova näitus „800 kilo luuta!“ (800 kilo luid!, 2009) kombineerib taas kord suurepäraselt omavahel põimuvat arheoloogilist, ajaloolist ja loodusteaduslikku informatsiooni keskaegsetest loomadest. Piire on ületatud ka, tuues kultuuriajaloolistesse näitustesse sisse kunsti, nagu tehti Vapriikki näitusel „Piiasta päättäjäksi“ (Teenijatüdrukust otsustajaks, 2007) või hiljuti Teknikamuuseumi näitusel „Säteilyä“ (Kiirgused, 2010), mis on oma esialgsel kujul küll prantslaste välja töötatud.

Soome muuseumide näitustes on 21. sajandi esimesel kümnendil võetud suund rahvusvaheliste teemadele ja koostööprojektidele. Tasub tähele panna ka seda, et kohalikule teemale püütakse leida rahvusvahelist värsket lähenemisviisi.

On hea mainida, et Soome muuseumidel on väga harva eelnevalt lahtikirjutatud ja avalikult kinnitatud näitusepoliitikat, mis rangelt reguleeriks väljavalitud teemasid. Kuid loomulikult eksisteerivad juhendilaadsed või viitelised ettekujutused, mida mingi muuseum tutvustama peaks. Rahvusvaheline ja kohalik pakkumine peavad olema sobivas tasakaalus ja näiteks Vapriikki pakkumiste hulgas on lisaks suurele hulgale võõrkultuure tutvustavatele näitustele ka kohalik ajalugu ja muuhulgas tehnika ajalugu ning nüüdisajal üha rohkem ka spetsiifilist popkultuuri. Uue loodusteadusliku muuseumi avamine 2010. aastal Vapriikki ruumes muudab pakkumist varasemast mitmekülgsemaks ja selle hulka kuulub näiteks Soome Jäähokimuuseumi uuendatud näitus (2008) ja hinnatud Kingamuuseum ning mänguasjade väljapanek „Aika leikkiä“ (Mängu aeg, 2009).

Ka Espoo KaMu on otsinud tasakaalu rahvusvahelise ja omamaise vahel. Muuseumi näituste

Muuseumikeskuse Vapriikki karunäitus

direktor Carina Jaatinen on 2010. aasta sügisel antud intervjuus öelnud: „Näituste kava on hetkel veel välja töötamisel. Igal aastal avatavate suurte näituste asemel kavatseme pisut kergemalt võtta, kuid tempot tõsta. Sellega liituvad meie põhiekspositsiooni uuendamise kavad – viimatimainitule jätaksime me varasemast vähem ruumi ehk siis üheaegselt vahetuvate näituste ruum muutuks väiksemaks. Käesoleva aasta sügisel oleme koos jäämees Ötziga toonud oma tegevusse ka uue rahvusvahelise mõõtme. Nüüd oleme valmis siia tooma ka valmis näitusi ja osalema ühistes näituste koostamise projektides. Meie mõte on luua oma muuseumile pealinna regiooni muuseumide hulgas omanäolise profiili moodsa kultuuriajaloolise muuseumina, mis pakuks külastajatele huvitavaid ja kvaliteetseid näitusi, milles omamine ja rahvusvaheline on kenasti tasakaalus.“

Näitusepoliitika täpsem fokuseerimine ja erinevate muuseumide vahel kokkuleppimine keskse tööjaotuse osas kujutab endast tähtsat sammu, konkureerides inimeste vaba aja kasutuse üle. Oma kogudega seotud regiooni, linna või muuseumi põhilist teemat valgustavate ekspositsioonide juurde püütakse sageli leida mingeid uusi aspekte ning välditakse pika holistliku loo jutustamist eelajaloost kuni tänapäevani välja. Selle kohta on heaks näiteks Vapriikki näitus „Tammerkoski ja kosken kaupunki“ (Tammerkoski ja kose linn, 2009), kus lähenemisviis on üles ehitatud linna poolitava kose ümber.

MUUTUS NÄITUSTE ARHITEKTUURILISES KUJUNDUSES

Näituste arhitektuuriline kujundamine on üha enam muutunud professionaalsete arhitektide ja kujundajate ülesandeks. Uut mõtteviisi ja getsemise tavasid on edendanud teiste seas

Desing Seppo Korkeila pikaajaline näitusetöö, projekteerimisbüroo Amerika noorte arhitektide (Sami Maukonen, Teemu Nojonen, Janne Vesterrinen ja Jussi Salmivuori) paljud muuseumides toimunud näitused, näiteks Kultuuride muuseumis Helsingis, ja kujundaja Tarja Väättäneni uut tüüpi lavastuslikud väljapanekud Mänttä Serlachius-muuseumis Gustaf. Fotograafina oma karjääri alustanud Timo Lehtinen on viimastel aastatel vastutanud mitmete muuseumikeskuse Vapriikki suurte näituste kujundamise eest (nt „Tiibet“ 2008, „Sitting Bull“ 2009). Tahaksin tuua esile ka arhitekte Juhani Pallasmaad (mh Saamimuuseum Siida) ning Ilmari Lahdelmat ja Rainer Mahlamäkit, kes on oma põhitähelepanu pööranud suurte muuseumide uusehitiste arhitektuurile, aga samas on nad olnud vastutavad ka mitmete näituste kujundamise eest nagu näiteks metsamuuseumis Lusto ja merekeskuses Vellamo (2008).

Näituste arhitektuuri üheks olulisemaks teerajajaks on olnud arhitekt Taina Väisänen. Väisänen (TAKT-arhitektuur) on teinud koostööd mitmete Soome muuseumidega ja kõige tihedam kontakt on tal tekkinud Tampere, kus ta tegi oma esimesed näitusekujundused 1990. aastate alguses. Tampere kunstimuuseumi näitused Egiptusest, inkade riigist või Mehhikost olid teedrajavad Soome muuseumimaailmas. Sel sajandil toimunud kultuuriajaloolised näitused muuseumikeskuses Vapriikki on äratanud visuaalselt tähelepanu ja olnud sisult peened. Nende hulgast võiksin esile tuua „Fabergen aika“ (Faberge aeg, 2006) ja „Jadeprinsessa“ (Jadeiidiprintsess, 2007). Viimase aja näituste hulgast tasuks tõsta esile juba eelpool mainitud „Tampere 1918“ (2008) ja Tampere ajaloolise pühendatud näitust „Tammerkoski ja kose linn“ (2009).

Kuigi näitusekujundajal on täita tähtis roll, on veel olulisem tema ja ülejäänud muuseumitiimi koostöö. Ainult tõelise partnerluse tulemusena jõutakse õnnestunud ja sisutihedate näitusteni. Ladus arenduskoostöö on andnud häid tulemusi kõikide eelpoolmainitud väljapanekute juures. Näituste töörühma kuulub üha enam mitmete valdkondade esindajaid ja uue väljakutse on esitanud tehnika areng. Näitusekujunduse professionaalsemaks muutumine on aidanud kaasa ka näituseprotsessi arengule. Professionaale võib usaldada, kui jooniste alusel hakatakse väga erinevast materjalist konkreetset näitust üles panema.

UUS NÄITUSETEHNKA

Enam ei koosne näitused ainult esemetest, vitriinidest ja nende ümber kujundatud ruumist, vaid elamuse saamist toetatakse oskusliku valguse projekteerimisega, erinevate projitseerimistega, helide maailma ja mitmekülgse multimeedia kasutamise abil. Soome näitusetegevuse üheks selgeks arengujooneks on olnud tehnika oskuslikum integreerimine näituse orgaanikasse. See on nõudnud uurijatelt ja näituste kuraatoritelt nii ümberõpet kui ka uute aspektide arvestamist, aga ka täiesti uute inimeste palkamist muuseumidesse ning asjatundlike koostööpartnerite leidmist. Muuseuminäituse juures ei ole tehnilised oskused ja tehniliste lahenduste integreerimise planeerimine olnud just kõige tugevam külg ning selles vallas on muuseumide kuraatoritel ja teaduritel täita tähtis roll. Tavaliselt on tehnilised oskused jagunenud erinevate sektorite vahel ja nende omavaheline kombineerimine on tekitanud tõrkeid. Uute arvutite, grafoprojektorite, helide ja multimeedia valdamine on endaga toonud kaasa uute kontrollisüsteemide kasutuselevõtu.

Heli on oskusliku kasutamise korral äärmiselt mõjus näituse element. Aboa Vetuse „Ääniteitä“ (Heli teed, 2010) vaatleb helimaastiku muutusi linnas ja peaaegu kogu selle näituse sisu on üles ehitatud helidele. Eelpool mainisin ka näituse „Tampere 1918“ heliefekte, mis jagunevad ühtlase helitausta ja helidušside vahel. Selle näituse helikujunduse töötas välja Niklas Vainio Valinor Oy-st.

Valguslahendus on juba kaua aega kujutanud endast tähtsat osa meeoleu loomisel, kuid viimastel aastatel on sellele lisandunud dunaamilise, muutuva valguse kasutamine. Ka need süsteemid nõuavad taustale arvuteid ja DMX-juhtimist ning kasvavad vajamineva tehnika hulka.

Näituste multimeedia ei kujuta enam endast traditsioonilist kasti, millel seisab omaette arvuti, nüüdsel ajal on see integreeritud näituse konstruktsiooni. Sageli funktsioneerib kasutajaliides puutetundliku ekraani vms abil, aga viimasel ajal on näha olnud täiesti uut tüüpi loovaid

lahendusi mehhaanilise ja digitaalse kombineerimisest. Näiteks Vapriikki näitusel „Innovaatiot“ (Innovatsioonid, 2008) oli kasutajaliideseks nõõri otsa kinnitatud nool, millest tõmmates vahetus digitaalne sisu.

Kaasajal laienevad näitused ka väljapoole füüsilist ruumi. Muuseumide interneti lehekülgedel ja seal pakutavatel teenustel on kasvav roll informatsiooni edastamisel klientidele. Kõige paremal juhul toetavad näitus ja interneti lehekülg üksteist. Viimasel ajal on märkimisväärselt kasvanud ka sotsiaalse meedia kasutamine. Kunstimuuseumid, eelkõige moodsa kunsti muuseum Kiasma, tegutsevad selles vallas sageli pioneeridena, aga juba kümnetel Soome muuseumidel on hästi funktsioneeriv ja aktiivne Facebooki suhtlusvõrgustik, mis jõuab igal nädalal kümnete või isegi sadade potentsiaalsete klientide ja muuseumi sõpradeni.

NÄITUSTE KOMMUNIKATIIVSUS JA IMMERSIOON

Näitused suhtlevad külastajatega ka täiesti uudsel viisil. Enam ei ole näitusekülastaja lihtsalt väljaspool seisja, kes loeb seinalt informatsioonilist teksti ja vaatleb klaasvitriini paigutatud esemeid. Mitmel puhul on külastajaid kaasatud näitusesse ja püütud jõuda selleni, et nad sukelduksid süvitsi esitletud teemasse. Mängu- ja filmiuuringutes palju kasutatud immersiooni mõiste kaudu on muutust võimalik vaadelda.

Kaasahaarav elamuslikkus luuakse sageli teatrimaailmast tuntud vahenditega, lavastades erinevaid sündmusi muuseumieksponaatide, aga ka mitmete muude elementide abil. Arhitektuur loob ruumi, kuid oskusliku valgustuse ja peenelt integreeritud multimeedia abil on võimalik pakkuda tugevamat elamust.

Immersioon tähendab seda, et ümbrus haarab näitusekülastaja kas täielikult või osaliselt endasse ja ta tunneb end ilma pingutuseta olevat täiesti uues keskkonnas. Tuleks pidada meeles, et immersioonikogemuse tekitamine esitab suure väljakutse, sest lisaks ruumimõjule sisaldab see ka mitmeid sotsiaalselt ja kultuuriliselt määratletud dimensioone. Kaasahaarav elamuslikkus luuakse sageli teatrimaailmast tuntud vahenditega, lavastades erinevaid sündmusi muuseumi-eksponaatide, aga ka mitmete muude elementide abil. Arhitektuur loob ruumi, kuid oskusliku valgustuse ja peenelt integreeritud multimeedia abil on võimalik pakkuda tugevamat elamust.

Näitusi on sageli püütud muuta elamuslikuks, esitades paralleelselt faktide ja autentse materjaliga ka fiktiivset materjali, uut moodi räägitud lugusid või täiesti kunstlikult konstrueeritud, kuid ehtsusele pretendeerivaid keskkondi. Näiteks näitusel „Tampere 1918“ olid kasutusel autentsetes esemed, mida oli muuseumile kogutud vahetult pärast sõda. Näitusel kasutatud tekstides ja helindites on ehtsad lood. Need omakorda on üles ehitatud pealtnägijate küsitlustele või dokumenteeritud inimliku kogemuse varale. Siiski on ehtsat materjali toetamas ka lavastuslik: laibad reel või kirstus ja päevapiltniku stuudio – need on ehtsast materjalist eristuvad tervikud, mida on siiski püütud kogu näitusega liita ja samas tugevdada immersiooni. Külastaja satub hetkeks sõjatandriks, kus teda juhatakse „mure tänavat“ mööda läbi Soome kodusõja sündmuste talvest kevadesse. Suurimaks väljakutseks sel moel tehtud näitusel on juba muuseumi esteetika vallast oluline küsimus: kuidas teha külastajale selgeks, mis on ehtne ja mis mitte, kuid tehes seda siiski näpuga näitamata ja rikkumata näitusel osaliselt loodud illusiooni, nagu oleks satunud mingisse teise ajastusse. Selliste väljapanekute kohta on koostöös museoloogia õppejõu Marja-Liisa Rönkköga töötatud välja termin „metarealistlikult lavastatud näitus“ ja tundub, et see termin kirjeldab suurepäraselt niisuguste näituste visuaalset ja elamuslikku sisu.

Kotka suurepärase merekeskuse Vellamo (avatud 2008) näitused sobivad väga hästi kokku meremuuseumi muljetavaldava ja originaalse arhitektuuri loonud Ilmari Lahdelma ruumilahendustega. Lahdelma vastutas hoones paikneva Soome meremuuseumi põhiekspositsiooni eest ja maja teise poole hõivava Kymenlaakso muuseumi ekspositsiooni autor on Seppo Korkeila. Näituse „Virtaa“ (Voolab) sissejuhatavad tekstid on kirjutanud kirjanik Jari Järvelä ja muuseumi teadurid on keskendanud oma tähelepanu andmepõhisele materjalile. Kirjanike kasutamine selleks, et panna muuseumi töötajate kogutud uurimisaines dramaturgiliselt ning kirjanduslikult uude vormi, on muutunud üldisemaks ka mõnes teises muuseumis. Serlachius-muuseumis Gustaf osales tekstide ja lugude kirjutamises

luuletajana tuntust kogunud Tomi Kontio.

Hea muuseumi näitus suhtleb hästi külastajaga, hea muuseumi arhitektuur omalt poolt kujutab sisustus- ja lavastusarhitektuuri, mis mõistab ja toetab näituse teemat ning teenib esemete esiletoomise huve. Meeles tuleks pidada ka kättesaadavust ja ligipääsetavust kõikide külastajagruppide jaoks. Muuseumid konkureerivad uute lahenduste osas, otsitakse oma kohta kaas-aegses informatsioonitulvas ja erinevate vaba aja teenuste pakkujate hulgas. Muuseum on samuti meedia selle sõna kõige paremas tähenduses. Ta vahendab minevikusündmusi, kajastab hetke ja vaeb tulevikku. Muuseumi kommunikatsioon järgib ka ümbritseva maailma arengut.

Muuseumi külastaja on samuti midagi uut õppimas. Muuseumide kommunikatsioonis on üheks tähtsaks arengusuunaks olnud muuseumipedagoogika kasvav roll ja seda juba näituste kavandamise etapil. Me võime rääkida aktiivsest pedagoogikast, mille abil püütakse näitusest kujundada algusest peale ka õpikeskkonda.

Muuseumide ruum muutub pidevalt, see ei puuduta ainult näitusi. Sageli püütakse muuseumist luua igaühe jaoks sobivat elutuba, kus toitlustusel ja muul kõrvaltegevusel on üha suurem tähtsus. Olulisim on, et leitaks tasakaal aktiivse tegevuse ja keskendumist lubava lõõgastumise vahel. Muuseum on ka koht mõtisklusteks, see on isegi teatud moel püha ruum. Kummagi tegevuse jaoks võib soovi korral leiduda erinevaid lahendusi. Näituse temaatika määratleb valitud tegutsemisviise ja ka atmosfääri. Näiteks Vapriikkis on teadlikult püütud leida suurest majast kummalegi tegevusele oma koht: väikesi jaapani karbikesi inrosid („Inro“, 2010) on meeldiv vaadata täielikus vaikuses ja rahu, aga näitus „Karu aasta“ toob endaga kaasa metsa hääled ja lastele mõeldud „Mängu aeg“ omakorda pakub tegevust ja helisid ning aktiivset osalemist. Kõigeks selleks leidub muuseumis oma koht.

Viimastel aastatel on Soome saanud juurde vaid mõne uue muuseumi. Lisaks juba varem mainitud Kotka Vellamole väärriks esiletõstmist Politseimuuseumi valmimine Tampere ja parasjagu käimas olev raamatumuuseumi rajamine Sastamala linna. Pukstaavi (Pookstaavi) muuseum tundub nii oma sisult kui ka lähenemisviisilt üsna huvipakkuv. Kavandamisel on Teise maailmasõja ajalugu käsitleva ja kaasaegset tehnoloogiat kasutava näitustekeskuse ehitamine Lappeenranta. Soomes on diskuteeritud ka riikliku ajaloomuuseumi ja kodusõda käsitleva alalise muuseumi vajalikkuse üle, aga riigi probleematilise majandusliku olukorra tõttu võime uute projektide käivitamisega oodata veel kaua.

MUUSEUMINÄITUS KULTUURIPILDIS

— AIVAR PÕLDVEE —
AJALOOLANE

Eestis tegutseb ligi 300 muuseumit, kus korraldatakse aastas üle 1500 näituse. Kui mitut neist külastasid Sina? Või kui palju oli nende seas selliseid, millest kõlises meedia, tekitades huvi ja soovi muuseumi minna, ... aga lõpuks jäi ikka käimata. Isegi statistikasse süüvimata võib provotseerivalt väita, et enamik inimesi (nii püsielanikud kui ka turistid) mitte ainult ei satu nägema enamikku muuseuminäitustest, vaid pole neist ka midagi kuulnud. Samas kinnitavad numbrid, et muuseumikülastajaid on Eestis tublisti rohkem kui elanikke. Aga pool ligi kahest miljonist statistilisest muuseumikülastajast väisab kümnet populaarsemat muuseumit, teine miljon külastust jaguneb ülejäänud 286 muuseumi vahel. Millega ja kuidas muuseum külastajat ahvatleb ja kõnetab, kuidas osaleb muuseum oma väljapanekutega kultuuridebatis ning mil määral või mis nipiga pälvib näitus avalikkuse ja meedia tähelepanu? Need on head, kuid keerulised küsimused, millele vastamiseks oleks vaja põhjalikumat uurimust. Siinne lugu, mis, tuleb tunnistada, sai pisut kergekäeliselt lubatud, ei tugine põhjalikul objektiivsel analüüsil, vaid autori mõningasel kogemusel. Sellest ka subjektiivne kõneviis. Olen näitusetegemisega nii väikeses kui ka suures muuseumis puutunud kokku ligi 20 aastat, neist viimased viis küll kõrvaltvaatajana, kui mitte arvestada osalemist Eesti Rahva Muuseumi uue püsinäituse lõppvooru jõudnud

töörühmas. Nagu iga tõsine asjaarmastaja, pole ka mina vaba professionaalsest kretinismist, mis mitte üksnes ei sunni näitustel piiluma stendi taha ja salaja näpuga katsuma (kuidas see küll tehtud on?), vaid teravdab meeli ka kultuurivaatlejana. Muuseumitööga paralleelselt kulgenud ajaloolasepõli on pakkunud võimalust külastada muuseume Rootsis, Soomes ja Saksamaal, kui mainida pikemaid peatusi, mille käigus jätkus aega jälgida ka meediakajastusi.

NUNNU JA KUMU

Kui muuseumi algust otsides jõuame valitseja varakambri ja antikviteetide kabinetini, siis näituse juured asuvad pigem laadaplatsil. Kogumiskirg, edevus ja uudishimu on olnud väljapanekute esmaliigutajad. Esimene ajutine „antikviteetide ja harulduste” näitus Eestis – kataloogiga ja puha – toimus raeapteeker Burchardi korraldusel Tallinna Mustpeade majas 1822. aastal. Lihtrahva kunstimeelt harisid sajandeid peamiselt kirik, mõis ja linnailu, kuid aktiivne „näitusekogemus” piirdus neil kaugedel aegadel kahe peaga vasika või habemega naisega, keda eksponeeriti laadatelgis. Seda, et kurioosum võib kukrut täita, taipasid hästi Rammu saare mehed, kes vedasid 1851. aastal Tallinna kümne meetri pikkuse lõpnud vaala ja näitasid seda raha eest rahvale. Lõpuks müüdi vaal 850 rubla eest Peterburi Teaduste Akadee-

Aivar Põldvee

miale. Eesti talupoja praktilisse maailma jõudis *Ausstellung* 19. sajandil põllumajandusnäitustega (*agricultura*), kus hariduslike ja äriliste sihtide kõrval sõhvisid ka kirenooled. Sellest, et kõige ilusama Nunnuga kaasneb au ja raha, sai Pliuhkam suurepäraselt aru. „Naabrist suurem, kallim ja parem” on võimas motivaator, mis liigutab pliuhkameid sama vääramatu jõuga nagu kõmu ja uudishimu rahvamasse. Muuseumid ja näitused on nagu kapsad ja kaalikad, milleta pole võimalik ette kujutada kultuuri juurviljaaeda. Enamik neist läheb igapäevaselt pütti ja patta, vaid vähesed seatakse prestiiži pärast püünele. Eesti kultuuri küpsuse üheks tunnusmärgiks on meie „kapsaste ja kaalikate“ jõudmine rahvusvahelistele „põllumajandusnäitustele“, kus kõige toredama Nunnuna on silma paistnud KUMU. Ja veel suurem Nunnu (loe: ERM) on pandud idanema Tartus. Rõõmustav on seegi, et meie (äri)eliidi seas annavad viimasel ajal tooni pigem Burchardi kui Pliuhkami järelkäjad.

KAPA PLAAT JA KAHEPOOLNE KILE

Suured ja väikesed muuseumid ei erine mitte üksnes külastajate arvu, vaid ka eelarve, näitusepinna ruutmeetrite, heade professionaalide, meedia tähelepanu jpm poolest. Aga et näitus on iga muuseumi peamine väljund (meenu-tame: muuseum kogub, säilitab, uurib, vahendab ning *eksponeerib* ... teaduslikel, hariduslikel ja meelelahutuslikel eesmärkidel), siis põhiline mõõdupuu on kõigil muuseumidel ühine. Ja mitte üksnes kohalikus konkurentsisis, vaid ka võrdluses välismaa muuseumidega. Nõudliku pilguga hindab meie muuseumide väljapanekuid nii turist kui ka näiteks Briti Muuseumi või Louvre’it külastanud Eesti poliitik, riigiametnik või kultuuriajakirjanik. Niisiis – väljanäitus peab kõigepealt hea välja nägema! Pakend on see, mis esimesena silma torkab. Kui Kunstiteodete Kombinaat ARS segastel ja vaestel aegadel enam muuseumide ekspositsioone vormistada ei jõudnud, läks näitusekujundus isevoolluteed. Paremas olukorras olid keskmuseumid, kellel oli palgal oma kunstnik või eelarves raha kujunduste tellimiseks. Väiksemad muuseumid pidid läbi ajama näiteks kohaliku kunstiõpetaja abiga või ise põlve otsas nikerdama. 1990. aastate algul kirjutati tekste ja silte enamasti käsitsi tuši ja sulega või kirjutusmasinaga. Plastiliin, kummiliim, nõõpnõel ja knopka olid asendamatud abimehed piltide-siltide ülespanemisel. Esimene suur innovatsioon saabus arvuti, printeri ja koo-piakeskustega, mis võimaldasid „sirgete ridade ja ilusate tähtedega“ teksti vormistada ning „suuri värvilisi“ pilte paljundada. Siis tuli kahepoolne kleepkile, millega sai materjalid kenasti siledale kapa plaadile laotada. Oh häda, kui midagi viltu läks või pildi ja kile vahele õhumullid jäid! Üks vale näpuliigutus võis näituse nabi eelarve lõhki lüüa. Ja siis tulid saksa turistid, kes imetlesid

hoopis vana ekspositsiooni kalligraafilisi tekste ja vangutasid pead, et neil enam sellist õilsat ja kallist käsitööd ei tehta...

1500 näitust, mis figureerivad muuseumide statistikas, on kahtlemata väga erinevad. Ainu-üksi eelarve poolest on määratu vahe, kas teha näitust 30, 300 või 3000 ruutmeetril. Kui suure muuseumi pikaajalise eeltöö, välispartnerite, kindlustusmaksete, värvitrükis raamatu ja reklaamiga näituse eelarve võib ulatuda mitme miljonini, siis näituste põhimassi moodustavad nn piiratud eelarvega (*low budget*) väljapanekud, millest omakorda suur osa on tehtud peaaegu ilma rahata (*no budget*). Kuna näitus on muuseumitöö peamine väljund ja tähtsaim suhtlusvahend, asetab enamik külastajaid muuseumi ja selle väljapanekute vahele võrdusmärgi. Näitustega loodud kuvand määrab paljuski publiku hoiakud ja ootused. Kahtlemata tuleb siin vahet teha rahvuskultuurilist esindusrolli kandva keskmuseumi, paikkondlikku identiteeti kujundava piirkonnamuuseumi ning kohaliku seltsielu hingedeks oleva ja peamiselt entusiasmil põhineva väikemuuseumi vahel. Geniaalne näituseidee võib sündida ka viimases, nagu kinnitab nii Narva näitustefestivali kui ka Muuseumiroti kogemus. Objektivesed kaalukategooriad on siiski erinevad, mistõttu näiteks Briti muuseumide iga-aastasel auhinnagalal (*Museums & Heritage Awards for Excellence*, meie Muuseumiroti üks eeskujusid) antakse parimale piiratud eelarvega näitusele välja eraldi auhind. Küllap tuleb siinjuures tunnistada sedagi, et vana hea Inglismaa mõõdupuu järgi võistleksid selles kategoorias 99% Eesti muuseumide näitustest. Aga nagu mainitud, tengelpung pole tingimata seotud loovusega. Ega asjata öelda, et disain algab seal, kus lõpeb raha. Suure rahaga säutsuvat ja sädelevat igavust ja tühjust toota pole mingi kunst.

NÄITUS JA PUBLIK

Kuigi inimesed käivad muuseumis eeskätt näituste pärast, meelitavad muuseumid publikut üha enam kontsertide, loengute, perepäevade, muuseumiööde jm üritustega. Meelelahutus-turul valitseb halastamatu konkurents ning seetõttu tuleb pidevalt pingutada, et võistelda kõmuliste kommertsnäitustega nagu „viilutatud hiinlased” (Juure ja Kiviräha väljend), kuhu pääsemiseks seisid inimesed sabas hoolimata 120-kroonisest pileti hinnast, või koopianäitus keskaegsetest piinariistadest, mille heaks töötavad palgatud „sisseviskajad”. Turundus tungib peale ka muuseumimaailmas, tuues kaasa ohu muutuda sarnaseks nendega, kellest tegelikult tuleks eristuda. Pean silmas lõbustus- ja meelelahutussihiga teemaparke jms, kus väljapanekuks on atraktsioon ehk toode, külastajat aga koheldakse kui klienti ja tarbijat, kellelt tuleb tema raha ära võtta. Erinevalt meelelahutusmaailmast on muuseum loomult konservatiivne asutus,

Helsingi linnamuuseumi näitus „Muisti” (Mälu) pakkus aastail 1993–97 Hakasalmi villas põneva reisi läbi Helsingi ajaloo

mille puhul külastaja hindab enim usaldusväär-
sust ja autentsust.

Väljapanekutele seab see vastakaid ootusi. Ühelt poolt tuleb külastaja (taas)kinnitama nostalgiaelamust, mistõttu näiteks mina käin Kassarisse sattudes iga kord muuseumis hunti vaatamas. Teiselt poolt peab muuseum pakkuma pidevalt uut ja huvitavat, et oma külastajaskonda laiendada ning köita. Kui välituristi külustus jääb enamasti ühekordseks, siis kohalikkude publikut peab muuseum üha uuesti kõnetama ja ahvatlema. Aga kõnetada saab eelkõige hästi läbi mõeldud ja auditavalt kujundatud näitus. Palju oleneb muudugi sihtgrupist. Väikemuuseumi näitusesaali võib pakkuda eksponeerimisvõimalust valla või linna kunsti- ja käsitööringidele, harrastuskunstnikele, koolilastele, kollektiividele ja kodu-uurijatele, vahetades iga kuu suhteliselt vähenõudlikke näitusi, millel on ometigi tähtis koht kohalikus seltsielus ja omakultuuri edendamisel. Aga võib püüda ka enam, nutikat ideenäitust, mis annab silmad ette ka suurtele muuseumidele ning paneb endast kõnelema ka kaugemal. Mäletan isegi ühist väljasõitu kolleegidega, et ära vaadata Hiiumaa Muuseumi „Parandatud maailm”.

Ajutiste näituste puhul tuleb alati leida tasakaal sõnumi, eeldatava külastajaskonna ja rahaliste võimaluste vahel. Minu esimene kokkupuude muuseumitööga pärineb Harjumaalt. Uue muuseumi käimalükkamisel oli meil võimalus õppida Vantaa linnamuuseumi kogemustest. Saanud just suure vaevaga valmis esimese püsinäituse Keilas, mõjus üsnagi üllatavalt soome kolleegide mudel – kogu Tikkurila

vana raudteejaama täitev väljapanek tehti vaid üheks-kaheks aastaks, et see siis järgmise vastu välja vahetada. Nii hoiti muuseum pidevalt värskelt ning kogu aeg käis uue teema uurimine ja järgmise väljapaneku ettevalmistamine koostöös näitusearhitektiga. Teine välispartner, keda külastasime – Randerssi maakonnamuuseum Taanis – ei olnud pooltki nii õpetlik, sest selle kogusid, majanduslikke võimalusi ja haaret võis pigem võrrelda Eesti Ajaloomuuseumiga (siis tundus, et viimase kahjuks). Põhjalikult ette valmistatud ajutine teemanäitus, mis tekitas elavat vastukaja ka Eesti muuseumiringkondades, oli mäletatavasti Helsingi linnamuuseumi suurejooneline triloogia *Tunne – Aika – Muisti* (Tunne, Aeg, Mälu). Samamoodi on toimunud Rootsis Põhjala Muuseum (Nordiska Museet), kelle püsiekspositsioon jääb mahult üsna tagasihoidlikuks, aga tervet maja täitvad näitused on pannud rahvamassid liikuma ja muutunud meedia lemmikuteks. Mulle isiklikult jättis kustumatu elamuse näitus autost Rootsi kultuuriloos (*Bilen*), mis muuhulgas tõi muuseumisse seni nägemata arvul meeskülastajaid. Sama popp oli ABBA-näitus sealsamas. Nii suurteks ajutisteks väljapanekuteks ning publikumagnetiteks Eestis veel raha ei leidu.

MUSEUMINÄITUS JA KULTUUR

Siit on paras minna vastukaja juurde. Sest kui näitus tahab midagi öelda, siis peaks see äratama tähelepanu ning tekitama diskussiooni. Parimal juhul, kui tegemist oleks tõepoolest kultuuri- sündmusega, võiks näitust kajastada üleriigiline meedia ning puhkeda avalik debatt. Alles lõppes

muuseumiaasta, mis kergitas usutavasti huvi ka muuseuminäituste vastu, kuid minu subjektiivsel hinnangul tõmbas enim meedia tähelepanu Enn Kunila kunstikogu klassikaline ja turvaline näitus Kunstihoones, kui jätame meenutamata „viilutatud hiinlased“. Kunst ja kõmu tunduvad olevat teemad, millele ajakirjandus reageerib, sest õnneks on meil olemas pädev kunstikriitika, aga paraku ka sensatsioonijanus kollakad (laps)ajakirjanikud. Võibolla ma eksin, aga minu mäletamist mööda tegi ajakirjandus enne KUMU valmimist Eesti Kunstimuuseumist innukamalt juttu pigem veeuputuse ja kunstivarguse kui sisulise sõnumi asjus. Aga skandaalimais on ajakirjandus mujalgi, mistõttu meilegi jõudis Rootsist kumu kalli raha eest valminud moodsa kunsti muuseumi (Moderna Museet) hallitusest või Iisraeli suursaadiku rünnakust ühe kunstiteose vastu ajaloomuuseumis (Historiska Museet). Rõhutada tuleb hoopis seda, kui suurt tähelepanu pööravad Soome ja Rootsi soliidsed päevalehed muuseumidele. Iseäranis nädalalõpu kultuuriküljed pakuvad häid ülevaateid ja tutvustusi, rääkimata sellest, et olulisemate näituste puhul on mahukad arvustused n-ö kohustuslikud. Meil siin on aga näitusetutvustus kultuuriajakirjanduses pigem justkui kuraatori enda asi, stiilis – ise teed, ise kirjutad. Muidugi võib ka kõrgilt väita, et muuseumid ajavad mingisugust vähetähtsat, alamõõdulist ja nurgatagust asja, mis ei ületagi uudisekünnist. Eesti muuseumiauhind Muuseumirott on viie aasta jooksul Sirbi lehekülgedele jõudnud peamiselt korraldajate pressiteate formaadis, pikemalt on intervjuu raames juttu tehtud vaid ühest auhinnatud kirjandusteemalisest näitusest. Kunsti-

sfäärist välja jäävatest artiklinäidetest meenub üllatava erandina Ekspressi Areenis (31.7.2008) ilmunud rokkiv lugu Ajaloomuuseumi näitusest „Iseolemise tahe“.

Kirjeldatud olukorra üks põhjus võib peituda kultuuripildi struktuuris, mille leiame näiteks kultuurilehest Sirp (Film, Kirjandus, Kunst, Meedia, Muusika, Sotsiaalia, Teater, Arhitektuur, Keel) ja arvatavasti ka paljudest peadest. See tähendab, et muuseuminäitus on formaalselt KULTUUR vaid siis, kui ta mahub nimetatud rubriikidesse. Ja täpselt sama lugu on Kultuurkapitaliga, kust näituseprojektile (lisa) raha taotleval muuseumil on valida kaunite kunstide vahel, kui just ei mahuta rahvakultuuri või maakondliku sihtkapitali hõlma alla. See omakorda seab Kulka ees eelisseisu need muuseumid, millel „oma“ sihtkapital (arhitektuur, kirjandus, muusika, sport jt). Sarnased sümptomid leiame ka Konjuktuuriinstituudi loomemajanduse uuri-
musest (2009) – KUMUst räägitakse kui kunsti-
valdkonna osisest, „muuseumid“ aga paiknevad justkui teises liigas, omades „tähtsust elukestva õppe ja hariduse edendamisel, samuti turismi arendamisel“. Ja kuigi sealsamas kiidetakse head näitusetööd, jääb loomemoment ülevaates tagaplaanile.

Kultuuridebatt algab tähelepanust. Parim vahend tähelepanu võitmiseks on teadagi televisioon. Televisioon asub meil Tallinnas. Nojah, on ju ka veel Ragnar Kond jt uudistereporterid, tänu kellele jõuavad ekraanile ka kaugema kandi teated ja vahel juhtub ka, et mõni väike asi saab koguni ülevõimendatud, aga see ei muuda tõsiasja, et kultuuriuudised on väga Tallinnakesksed. Tsiteerin omast kogemusest üht ETV

Hiiumaa Muuseumi näitus „Parandatud maailm“
FOTO: Hiiumaa Muuseum

toimetajat: „Teate, meil Tallinnas toimub iga päev nii palju kultuurisündmusi, et ühe näituse pärast ei hakka me küll linnast välja sõitma.“ Hea siiski, et on olemas Kadi Alatalu, kelle vahendusel pääsevad ka muuseumid aeg-ajalt pildile, üht-teist vilksatab ka OPis, kuid võrreldes hästi haibitud tule- ja tantsuetendustega pole muuseuminäitused ilmselt piisavalt seksikad. Liiga vähe glamuuri, liiga madal prestiiž. Teisalt aga tõestavad Kadrioru loss ja KUMU, et väärikas interjööri ja uhke vernissaaž pakuvad ka eliidile võimalust end näidata. Eliiti matkivad massid saavad sellest omakorda järgimisele-kutsuvaid signaale. Meremuuseumi ja ERMi valmimisega tuleb selliseid esinduspindu juurde ning sama juhtub loodetavasti Ajaloomuuseumiga pärast Suurgildi hoone remonti. Näituse kohta kultuuripildis iseloomustab uudistes ja kultuuriajakirjanduses figureerimise kõrval ka reklaam. Reklaam aga nõuab raha. Isegi ETV kultuuriteadete jaoks lihtsa videoklipi tegemine pole paljudele muuseumidele jõukohane, rääkimata sellest, et nappi „tasuta“ teleaja pärast käib kõva konkurents. Silmatorkav visuaalne reklaam linnapildis pole aga paljudele hoopistükki kättesaadav. Mõtlesin sellele paar aastat tagasi Greifswaldis, kus kohaliku, st Pommeri muuseumi uut ajutist näitust reklaamis suur pannoo otse raekoja platsil ning silmatorkavad plakadid ääristasid ka linna kõige sõidetavamad tänavad. Kõigile oli selge, et tegemist on tähtsa asjaga. Tartust, Viljandist või Pärnust midagi sarnast ei meenu.

Peamine küsimus on siiski selles, kas muuseuminäitus jääb avalikkuse eelarvamuses tolmuseks taidluseks, mida saadab tukastava tädi sukavardaklõbin, või saab sellest kultuuriline meedium, mis kõnetab publikut sama jõuliselt, intrigeerivalt ning selge sõnumiga nagu näiteks teater, kirjandus või film. Tahaks ju hüüda, et tegelikult on see juba ammu juhtunud – meie muuseumide parimad näitused ei jää sisukuselt, professionaalselt tasemelt, eelarve ja külastajate arvu poolest maha nii mõnestki elavat kultuuridebatti tekitanud teatrilavastusest või kodumaisest filmist. Suurim vahe on selles, et viimased on etableeritud, muuseuminäitus aga peab end alles püünele ja kultuuritoimetajate teadvusse upitama. Unistada võiks ju ka pädevast arvustajast, kes analüüsiks erapooletu vaatlejana muuseumi püsiekspositsiooni või näitust, nii nagu seda teevad parimad teatri- või kirjandusarvustajad oma tööpõllul.

MÕELDA SUURELT

Muuseumitöö ja näituste kvaliteedi parim peegel on huviline ja rahulolev külastaja. Külastajate arv kasvab aasta-aastalt ja kui ka osa sellest kasvust annavad turistilõksud, suureneb järjest korduskülastusi põhjustavate kvaliteetsete näituste roll. Parim reklaam liigub suust suhu,

sõbralt sõbrale. Samas näitavad küsitlused, et Eesti elanike kultuurihuvi subjektiivse hinnangu pinnalt võiks muuseumikülastuste arv kasvada veel kaks-kolm korda. Selle seltskonna liikumapanemiseks pole ilmselt vaja väga palju, aga see miski tuleks välja selgitada ning motivaatoritega siduda. KUMU valmimise ja õnnestunud stardi järel pole meie muuseumimaastik enam endine. Selgub, et ka siinmail osatakse suurelt mõelda ning sellele vastavalt tegutseda. Euroopa parimal tasemel näitusetöö standarditega tutvumiseks piisab Kadrioru külastamisest. Vähema kui parimaga ei saa leppida ka uus ERM, mille püsinäituse ruutmeetri maksumuseks – ideest teostuse ja tehnikani – on kavandatud 15 000 krooni. Umbes samade tuhandetega rehkendatakse kuulsates Inglismaa muuseumides, aga naelsterlingites. Mis maksab Eesti muuseumide iga-aastase 1500 näituse keskmine ruutmeeter, jäägu edaspidiseks rehkendusülesandeks.

Meie muuseumide edulugude üle tuleb ühiselt rõõmustada, sest prestiižitõus valgub mingil määral üle kogu valdkonna, murendades iganenud stereotüüpe ning pakkudes eeskujuga uut võrdluslust. Seda ka rahastajatele ja hindajatele. Ja kui rahanumbrid osutuvadki võrreldamatuks, jääb muuseumidel alati lahti uks koostööks, kogemuste vahetamiseks ning edasiviivaks konkurentsiks. Muud teed kui sisukad ja kvaliteetsed väljapanekud kultuuriliseks enesekehtestamiseks ei ole.

Artikli kirjutamisel on kasutatud Kultuuriministeeriumi ja Muuseumide Infokeskuse veebimaterjale ning Konjukturiinstituudi uuringut *Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus* (2009).

Helsingi linnamuuseumi näitus „Tunne“ oli Hakasalmi villas aastail 1999–2003. Henrietta Lehtoneni installatsioon „Usk ja ideoloogia“

UURIMISTÖÖ MUUSEUMINÄITUSTE TEENISTUSES

— MARGE RENNIT —
TARTU LINNAMUUSEUM

Marge Rennit

Ülesanne kirjutada teadustöö ja näituste seostest Eesti muuseumimaastikul on kaunis keeruline. Selle põhjuseks on muuseumides tehtava teadustöö selge ja kõigile arusaadava määratluse puudumine, vähemalt allakirjutanu jaoks, samuti muuseumimaastiku enda kvalitatiivne-kuantitatiivne mitmekesisus.

Käesolev kirjutis on pigem teoreetiline arutelu muuseuminäituste ja uurimistöö seoste üle kui praktiline teenäitaja selles vallas. Ülevaateid Eesti muuseumides valminud näitustest, sealhulgas ka nende kuraatoripoolseid analüüse, saab lugeda pea kõigist Muuseumi ajakirja väljaannetest, liiati siis seekordsest näitustele pühendatud erinumbrist.

TEADUSTÖÖ VS UURIMISTÖÖ MUUSEUMIS. PÜÜD DEFINEERIDA MÕISTET „MUUSEUMITEADUS“

Tavatsetakse rääkida muuseumides tehtavast teadus- ja uurimistööst, määratlemata täpsemalt, mida selle all mõeldakse ja kas teadustöö erineb millegi poolest uurimistööst. Sõnapaarist „teadus- ja uurimistöö“ on kujunenud tavakasutuses olev väljend. Selle kasutamine käesoleva aasta sügisel muuseuminõukogu algatatud aasta teadusauhinna valimise statuudis peegeldab öeldut, kuna ka nimetatud juhendis terminit „teadus- ja uurimistöö“ ei määratleta.

Otsisin vastust küsimusele, kuidas defineerivad muuseumides tehtavat teadus- ja/või

uurimistööd Eesti muuseumide tegevust reguleerivad dokumendid, kuid vastust ei leidnud.

Seevastu ICOMi muuseumide eetikakoodeksis leidub mitmeid alalõike, milles käsitletakse muuseumides tehtavat uurimistööd.¹

Muuseumide üldine definitsioon sisaldab ka uurimise mõiste: „Muuseum on üldsusele avatud, ühiskonna teenistuses olev mittetulunduslik püsiinstitutsioon, mis omandab, säilitab, uurib, vahendab ja eksponeerib ainelist ja mitteainelist inimkonna ja selle keskkonna pärandit, et pakkuda võimalusi teadmiste hankimiseks, uurimiseks ja meelelahutuseks.“

Muuseumis tehtav uurimistöö (*research*) peaks olema seotud muuseumi missiooni ja eesmärkidega ning olema kooskõlas kehtiva seadusliku, eetilise ja akadeemilise praktikaga (alalõik 3.5). Muuseumi spetsialistid peaksid edendama kogude uurimist, säilitamist ja nendes leiduva teabe kasutamist. Nad peaksid seepärast vältima igasuguseid tegevusi ja asjaolusid, mis võivad põhjustada akadeemiliste ja teaduslike andmete kaotuse (alalõik 8.4).

Niisiis peab ICOMi eetikakoodeksi mää-

1 Tsiteerin ICOMi ametlikul veebilehel leiduvat eetikakoodeksi uuemat, 2004. aasta redaktsiooni (<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/code-of-ethics.html>, 3.11.2010), kuna Eesti muuseumide portaalis on kättesaadav ICOMi eetikakoodeksi vanem, 2001. aastal redigeeritud versioon (http://www.muuseum.ee/uploads/files/icom_eetikakoodeks.pdf, 31.10.2010).
Autori tõlge.

ratlusele olema muuseumide uurimistegevus seotud muuseumi eesmärkidega ning järgima seaduslikke, eetilisi ja akadeemilisi praktikaid. Sellega on rõhutatud muuseumides tehtava uurimistöö kaks olulist külge – see peab olema professionaalne ning seotud asutuse tegevuse suundadega. Niisugune lähenemine tundub olevat mõistlik ning vääriks ka Eesti muuseumide regulatsioonidesse sisse kirjutamist.

Kuna valdav enamik meie muuseumide pole kvalifitseeritud teadusasutusteks, vaid üksikute muuseumide struktuuris tegutseb teadusosakond, muuseumide teadurite ametinimetused on tänaseks asendunud või asendumas kuraatori nimetusega, siis võiks laiemalt muuseumidest rääkides eelistada mõistele „teadustöö“ mõistet „uurimistöö“.

Reeglina on muuseumides tehtav uurimistöö liigitatav kahte suurde rühma:

1. Muuseumi kogudesse kuuluvate museaalide kirjeldamine ehk teaduslik inventeerimine.
2. Näituste, ettekannete, publikatsioonide ettevalmistamise käigus tehtav uurimistöö.

NÄITUSED JA UURIMISTÖÖ – MILLEKS?

Eesti muuseumide maastik on mitmekesine. Suured erinevused on muuseumide koosseisudes, neile seatud ülesannetes ja muuseumide enda võimekuses neid täita. Kui suuremates muuseumides tegutsevad eraldi teadus-, kogude ja näituste osakond, siis keskmistes ja väikestes muuseumides on tavapärane erinevate ülesannete koondumine üksikute muuseumis töötavate spetsialistide kätte. See tingib olukorra, kus üks ja seesama inimene tegeleb kogude haldamise, näituste korraldamise ja sellega kaasneva uurimistööga, siia võib lisanduda ka vajadus osaleda ürituste korraldamisel jm muuseumi tegevustes. Võimalus pühenduda uurimistööle näituse ettevalmistamise protsessis erineb mõlemal juhul oluliselt, mis mõistagi mõjutab ka selle lõpptulemuse, näituse taset.

Muuseuminäitusi saab rühmitada kahte suurde gruppi:

1. Kollektsooninäitused, mille eesmärk on kogudesse kuuluvate esemete ja esemekollektsioonide tutvustamine.
2. Näitused, mille eesmärk on tutvustada mõnda teemat, sündmust, perioodi, isikut vms. Ka niisuguste näituste puhul kasutatakse esemeid muuseumi enda kogudest või deponeeritakse neid väljastpoolt muuseumi, kuid sel juhul teenivad eksponeeritud esemed pigem näituse idee avamise eesmärki. Siia rühma liigitaksin ka muuseumide püsinäitused.

Järgnevalt võiks küsida, milleks siiski peaks näituse ettevalmistuse käiku kuuluma uurimistöö. Vastused võivad siin olla erinevad, näiteks:

1. Valitud teema (ka esemekollektsioon) on vähe uuritud, materjali on vähe ja see ei võimalda näitust koostada.

SIRVILAUAD

Brüsseli Mänguasjamuuseumis on **Tartu Mänguasjamuuseumi** ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonna koostöös avatud näitus „Eesti mänguasi. Traditsioon ja tänapäev“. Näitus tutvustab traditsioonilisi Eesti talulaste mänguasju, mille kõrval säravad värvika kontrastina Eesti rahvakunstist inspireeritud kaasaegsed leلود. Näituse avamise raames toimub kuraatorite Mare Hundi ja Kristi Jõe juhendamisel väike töötuba. Näitus Brüsseli Mänguasjamuuseumis (24, rue de l'Association, 1000 Brüssel) jääb avatuks 2011. aasta märtsi lõpuni.

EESTI AJALOOMUSEUM ALUSTAB AJALOO LAUPÄEVAKUTE KOLMANDAT HOOAEGA

Maarjamäe lossis toimuvad laupäevakud keskenduvad probleemsetele sõlmpunktile ja teemadele Eesti ajaloos. Uuel hooajal on tähelepanu suunatud suurtele sõdadele Eesti alal. Ajaloo laupäevakud toimuvad laupäeviti algusega kell 13 Maarjamäe lossi kinosaalis Tallinnas Pirita tee 56. Sisepääs muuseumipiletiga. Kava muuseumi kodulehel.

„PÜHA.SÜGIS.“ FOTONÄITUS VEIKO ÕUNPUU FILMIDE „SÜGISBALL“ JA „PÜHA TÖNU KIUSAMINE“ VÖTTEPERIOODIST

Eesti Ajaloomuuseumi Filmimuuseumis alates 13. novembrist 2010 avatud näitus heidab pilgu filmimaailma tagatubadesse. Fotograafid Andres Haabu, Gabriela Liivamägi, Kaarel Nurk ja Vahur Puik on läbi kaamerasilma jäädvustanud hetki Veiko Õunpuu mängufilmide „Sügisball“ (2007) ja „Püha Tõnu kiusamine“ (2009) võtteplatsilt. Kuni 27. märtsini 2011 Maarjamäe lossis, Pirita tee 56.

Eesti Kunstimuuseumi filiaalis Adamson-Eric muuseumis on 6.–7. jaanuarini 2011 koolivaheaja kunstilaager „Muusika kunstis“ lastele vanuses 7–12 aastat. Info ja registreerimine liisi.selg@ekm.ee, tel 644 5838, www.ekm.ee/adamson. 25. märtsil 2011 toimub ringkäik näitusel „Naiskunstnikud Ahvenamaa Önnigeby kunstnikekoloonas“ kuraator Kjell Ekströmiga (inglise keeles). Lisainfo www.ekm.ee/adamson.

Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu koostatud rändav välinäitus „Eesti kirjanik karikatuuris“ (disain ja tootja VELVET OÜ) võitis ADC*Estonia Disainiauhindade konkursil keskkonnadisaini kategoorias auväärse pronksmedali. Näitus on hetkel talvepuhkusel, ent uuel suvisel hooajal vaatatajatele rõõmuks taas ka Pärnus ja Alatskivil.

**Vaateaken
Londonis
Bloomsbury
linnaosas. Paku-
takse inspirat-
siooni
FOTOD: Marge
Rennit**

2. Valitud teemat on küll varasemad uurijad käsitlenud, kuid kuraator ei rahuldu olemasoleva materjaliga ning otsib uut vaatenurka (nt tuntud teema käsitlemisel), uudset materjali ja uut informatsiooni.

Selliselt küsimusele lähenedes on selge, et ilma uurimistööd ette võtmata poleks üldse mõtet näitust planeerida. Uurimistöö on oluline ka uurija enese kvalifikatsiooni tõstmisel nii käsitletava teema valdamisel kui üldiste professionaalsete oskuste arendamisel; uurimistöö käik ja tulemused võivad aga inspireerida ning

viia uute ideede arendamisele, uute teemade juurde.

Uurimistöö tasandid saavad näituse ettevalmistamisel olla erinevad: referatiivne tasand, kus piirduakse olemasoleva kirjandusega tutvumise ja uurimislik, mille juures pöörduakse algallikate poole, olgu need siis publitseeritud või käsikirjalised. Kollektiooninäituse ettevalmistamisel võiks siin silmas pidada tutvumist teiste (muuseumi) kogudega, esemekataloogidega jms.

Oluline komponent uurimistöö ja näituse suhtes, millega tuleks arvestada, on aeg. Muuseumi püsinäituse ettevalmistamine on pikk protsess, mida mõõdetakse aastatega. Reeglina osaleb selles protsessis suurem või väiksem rühm muuseumi spetsialiste, töörühma suurus sõltub muuseumi enda suuruselt ja valitud ülesandest. Võimalik on kaasata spetsialiste väljastpoolt muuseumi, kuid rahaliste vahendite tavapärase nappuse tõttu saab sellest rääkida vaid kõige suuremate muuseumide puhul.

Ajutistesse näitustesse võiks suhtuda põhimõttel „pigem vähem, aga paremini“. Selle asemel, et killustada muuseumi spetsialiste lühikest aega eksponeeritavate näituste koostamisega, võiksid muuseumid planeerida näituste eksponeerimist pikemale perioodile. Näituste arvu vähendamisega saaks pikendada ühe näituse ettevalmistusperioodi, mis ühelt poolt looks võimalused põhjalikumaks uurimistööks ning teiselt poolt suurendaks (loodetavasti!) näituse eelarvet. Täiendavaid eelarvevahendeid võiks kasutada näituse kataloogi koostamiseks. Sellisel juhul on näitusel ning selle ettevalmistuse käigus tehtud uurimistööll kestvam tähendus.

Reeglina on näituse ettevalmistamise protsess meeskonnatöö. Ka juhul, kui näitusel on vaid üks kuraator, teeb ta koostööd näituse kujundajaga. Näituse meeskonna liikmete vahel kujunev dialoog võib olla vastastikku inspireeriv ning juhatada uute ideede ja teemade juurde. Näituse ettevalmistamise käigus tekkinud hea loominguiline õhkkond on parim garantii, et näitus õnnestub.

Lõpetuseks. Allakirjutajal on õnne olnud osaleda kahe püsinäituse ettevalmistamisel: 19. sajandi Tartu linnakodaniku muuseumi loomisel koostöös kujundaja Leila Pärtelpojaga (aastatel 1989–1993) ning Eesti Maanteemuuseumi püsinäituse loomisel koostöös Malle Jürgensoni ja Krista Leplandiga (disainifirma Laika, Belka & Strelka, aastatel 2001–2005). Mõlemal juhul tekkis suurepärane loominguiline dialoog näituse kuraatori(te) ja kujundaja(te) vahel. Dialoogi käigus tekkisid küsimused ja vajadus nendele vastata, vajadus taas allikate poole pöörduda, otsides vastuseid tekkinud küsimustele, või vajadus täita lünki näituse kontseptsioonis.

ATTINGHAMI SELTSI SUVEKOOL

— REET RAST —

Artikli autor osales Attinghami Seltsi suvekoolis „Kuninglik kollektsioon“ Cumberland Lodge’is Londoni-lähistel 5.–14. septembrini 2010.

Attinghami Selts (*The Attingham Trust*) on Suurbritannia kultuuripärandi hoidmiseks ja tutvustamiseks loodud ühendus. Seltsi tegevuse peasuunaks on Euroopa kunstivarade ning muinsusväärtusega hoonete ja kollektsioonide ning pärandmaastike tutvustamine suvekoolides ja ringreisidel. Selts sai oma nime Shropshire’is asuva Attinghami neoklassitsistliku palee järgi, kus peeti 1952. aastal esimene suvekool.

Eialgu korraldati suvekoole vaid seltsi liikmetele, kuid ajapikku osavõtjate ring laienes. 1962. aastal asutati New Yorgis Attinghami Seltsi Ameerika Sõprade klubi. Tänapäevaks on kursuselasi üle maailma, kuid on jäädud kindlaks, et kursused on ainult seltsi liikmetele. Lihtsalt kõik osalejad astuvad seltsi liikmeks.

Liikmeid valitakse hoolikalt. Kursustele pääsemiseks on vaja põhjendada oma soovi ning nõutud on mitu soovituskirja. Sellega tagatakse kursuse ühtlane tase ning luuakse tingimused viljakateks diskussioonideks. Valituks osutunuile saadeti kirjanduse nimekirja kohustusliku eellugemise ning soovitusliku järellugemisega.

SIDEMEID JA KOOSTÖÖD HINNATAKSE KÕRGELT

Mina osalesin seltsi iga-aastasest suvekoolis „Kuninglik kollektsioon“. Meie kursusel oli kaks viiendikku Mandri-Euroopa muuseumide,

kultuuripärandiga tegelevate institutsioonide ja ülikoolide töötajaid. Viies osalejaid oli Suurbritanniast. Nende hulgas oli ka kuraatoreid ja museolooge, kes töötasid kuninglike kunstikogudega. Kursustele saavad nad kandideerida, kui on vähemalt kaks-kolm aastat kuninglike kogudega töötanud, nii et mõneti on kursustel osalemisõigus nagu preemia, millega tunnustatakse noori kolleege. Akadeemiline huvi ehk teadustööga tegelemine oli valikuliseks kriteeriumiks. Üks viies kursuselasi oli Ameerika Ühendriikidest ja üks viies oli antikvaare, kelle hulgas domineerisid prantslased, esindatud olid üleilmselt tuntud oksjonimajad Sotheby ja Christie. Kokku oli 28 inimest, kes jagasid oma kirge ja mõtteid kunsti, elu ja hea toidu vastu 24/10. Kõik need kümme päeva elasid meiega koos kursuste direktor Giles Waterfield ja administraator Sara Heaton.

Antikvaaride osavõttu toetasid nende tööd muuseumide ja ülikoolide töötajad, kes olid saanud toetust Attinghami Seltsiga seotud fondidelt. Fondide esindajad käisid valikuliselt loengutel ning tundsid tõsiselt huvi oma stipendiaatide käekäigu vastu. Saksa muuseumitöötajatele on rahvusvaheline enesetäiendus kohustuslik ning mitmed sealsed suured muuseumid teevad Attinghami Seltsiga sellealast koostööd.

Elasime kahestes tubades 17. sajandil ehitat

Reet Rast

tud maamõisas Cumberland Lodge Windsoris, mille osa hooneid on kohandatud lektooriumiteks. Siin toimusid ühised hommiku- ja õhtusöögid ning õhtune teejoomine. Lõuna pakiti meile tavaliselt kaasa. Mitmel korral võõrustasid meid Attinghami Seltsi auväärased liikmed. Sellistel puhkudel tulid lõunale või kellaviieteale ka mõned lektorid.

KURSUSTE ÜLESEHITUS

Kursus oli üles ehitatud kronoloogiliselt keskajast kuni tänapäevani, hõlmates ühtekokku 18 kohta – lossi, paleed, maamaja, katedraali, kabelit, meiereid, restaureerimistöökoda. Sellest tulenevalt külastasime paljusid kohti korduvalt. Keskmiselt oli päevakavasse märgitud 15 sündmust, sealhulgas kellaviiete, mida rõhutati kui ühte osa inglise kultuurist. Kuigi päevakava oli tihe, oli kursus väga hästi komponeeritud ning korraldus ladus, mistõttu see ei väsitanud. Loengud vaheldusid praktiliste ringkäikude ja jalutuskäikudega.

Toon näiteks ühe päeva, mil hommik algas Windsor lossi Püha Jüri kabelis. Seejärel jaotati grupp kaheks, järgnes tutvumiskäik kabeli deponitooriumis ehk hoidlas. Hoidlakülastusel saime kätte valged kindad ning võimaluse kõiki väljapandud esemeid uurida. Raamatukogus ja miniatuurikabinetis jagati märkmete tegemiseks pliiaatseid, sest pastakad ja kustutuskummid on neis ruumides keelatud. Nii ennetatakse õnnetusjuhtumeid, et käest kukkuv pastapliiaat võiks vigastada Leonardo da Vinci joonistust.

Sellele järgnes lektooriumis kiire kohvipaus, mis läks sujuvalt üle loenguks. Loeng oli sisse-

juhatus juba järgmisele paigale, keskendudes ajaloole ning taustateadmistele. Seejärel sõitsime Hampton Courti, kus esmalt söime tühjaks oma kaasavõetud toidupakid ja siis tempoga edasi, toimus neli ringkäiku. Enne lahkumist oli 20-minutiline paus soovitu ülevaatamiseks või teejoomiseks. Siis tagasi Windsorisse, kus grupp jagati kaheks, kummalegi poolele anti saatjaks kaks kuraatorit ning toimus pea kolmetunnine ringkäik. Erinevalt tavalisest muuseumikülastusest demonstreeriti meile asjade erilisust. Ilmekaim näide oli Roentgeni kabinet, mis väliselt ei erine teistest 18. sajandi kabinetidest, kuid nupuvajutus sätib selle töökorda, st lükkab välja kirjutuspuldi, pliiaatseid ja muud tahvlid ja lauakesed. Imetlesin lektorite energilisust ja sära silmades. Kõik oli tempokas, kui aeg läbi, jooksujalu bussi ja sõit Cumberland Lodge'i õhtusöögile.

Õhtu-õhtult rullusid lahti meie uurimisteed, tööprobleemid, perekonnalood. Paaril korral toimusid peale õhtusööki ühised diskussioonid, teemaks muuseumide võimalikud arenguteed.

Kuningliku kollektsiooni üheks omapäraks on, et tegemist pole museaalide, vaid elamiseks kasutatavate hoonete ja tarbimises olevate teostega. Sellest tingitult pole esemeid eksponeeritud nagu muuseumis, vaid nagu kodus. Avalikkusele avatud ruumides on maalidel ja tähtsamatel mööbliesemetel sildid siiski juures, sest külastajad tulevad konkreetseid esemeid vaatama. Monarhi tahe on kuningliku kollektsiooni kogumispoliitika. Samas korraldatakse seal väga aktiivselt näitusi ning toimuvad programmid

Meie kursus kuulamas maastikuarhitekti James Foxi loengut Hampton Courtis
FOTOD: Georgi Smirnov

Dr Kent Rawlinson, Hampton Courti joonist hoiavad kursuste direktor **Giles Waterfield** ja administraator **Sara Heaton**

külastajatele. Teoste kogudesse tulek on alates 17. sajandist väga hästi dokumenteeritud. Teadmised ja arhiivmaterjalide interpreteerimine muutuvad ajas. Kuraatorid tegelevad hästi palju arhiiviuuringutega. Omaette teema on teoste päritolu uurimine enne kollektiooni kuulumist. Keskmiselt on kuraatoril suur näitus iga kahe aasta tagant, kataloogid võtavad kokku uued uurimistulemused.

Tänapäevased restaureerimismeetodid annavad ka palju informatsiooni. Koostöö kuraatori ja restauraatori vahel on tihe.

TÄNUSÕNAD KUI KÕNEVÕISTLUS

Kursuse direktor Giles Waterfield valis tähelepanelikult välja kursuslasi, kes võiksid lektoritele öelda oma tänusõnad, kujuures igaüks sai vähemalt korra oma etteaste. Teisti on seda raske nimetada, sest mida päev edasi, seda meisterlikumaid tänukõnesid peeti ning teatud pinge ja võistlusmoment selles valitsesid.

Pidulik õhtusöök kursuste lõppedes oli heas inglise kolledži stiilis. Selleks kaeti kaks pikka lauda ning laudkondade komplekteerimine oli omaette kunstitöö. Minu ühel käel istus maalikuraator Jennifer Scott ja teisel käel Windsori lossi valitseja Ian Macfadyen. Sellise tähelepanu osaliseks sain, kuna Jenniferiga ühendas meid ühine uurimisteema, härra kubeneri tütre oli sarnaselt minuga kolm poega ning ta oli märganud mind Windsori suveniiripoes poistele rüütleid valimas.

Täna *Basil Samuel Charitable Trust*'i ja fondi esindajat proua Coral Samueli, kelle toetus tegi kursustel osalemise võimalikuks.

Kauaaegne ennistuskaja Kanut direktor Kriste Sibul asub 10. jaanuarist 2011 tööle säilitusosakonna juhatajana Rootsi Rahvusmuuseumis (*Nationalmuseum*), mis on sealne juhtiv kunsti- ja disainimuuseum.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis on detsembrist 2010 kuni maini 2011 näitus „Voldemar Panso 90“, näitus-koomiks särava teatrimehed panusest eesti kultuurilukku.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi Assauwe tornis on 2011. aasta märtsist juunini näitus „Pillimeistri fantaasia C-duur“, mis keskendub pillimeistrite fantaasiale, nutikusele ning selle tulemusel valminud omanäoliste pillidele. Eesti ja vene keeles.

Särevi Teatritoas (Tina 23-13, Tallinn) toimuvad haridusprogrammid „Nukumäng“ (eelkooliealistele), „Lavastuse sünd“ (algklassidele) ja „Teatria-lugu à la carte“ (põhikoolile ja gümnaasiumile). Info ja programmide tellimine <http://teatrituba.tmm.ee>.

UUS PÜSIEKSPOSITSIOON EESTI PÖLLUMAJANDUSMUSEUMIS

Ülenurme mõisa hobusetallis avati 2. juulil 2010 uus püsiekspositsioon „Põllumajanduse ja maaelu areng Eestis läbi sajandite“. 2009. aastal alustatud hoone renoveerimist ja ekspositsiooni ettevalmistamist kaasrahastasid Euroopa Regionaalarengu Fond (Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meede), Eesti Põllumajandusministeerium ja Eesti Kultuurkapital.

Rannarahva Muuseumis Viimsi vallas on 20. jaanuarist 20. maini 2011 avatud näitus „Röövpüük muuseumis“.

Eesti Maanteemuuseumis algab jaanuaris Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse rahastatav projekt, kuhu on oodatud koolilapsed Narvast, Tartust ja Põlvast. Projekti raames korraldatavate programmide eesmärk on anda uusi teadmisi Eesti ajaloost ja liiklusest ning arendada kontakte eesti ja vene õpilaste vahel.

Aasta atraktiivseimaks turismiprojektiks nimetas konkursi „**Järvamaa parimad turismiarendajad 2010**“ komisjon Seidla tuuleveski, aasta silmapaistvaima turismiedendaja kategoorias tuli esimeseks **Juhan Sihver Eesti Ringhäälingumuuseumist** ning kolmandaks **Eesti Piimandusmuuseum**.

Kunda tsemendimuuseum ei ole enam SA Virumaa muuseumide halduses, vaid Kunda linnavalitsuse allasutus. Muuseumis on võimalik osta meeneid ja postkaarte, saada turismiinfot ning külastada ekspositsiooni. Gruppidele on võimalik tellida muuseumikülastus koos ekskursiooniga.

SOOME MUUSEUMIDE AJALUGU KAANTE VAHEL

— PIRET ÕUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Piret Õunapuu

Soome on olnud läbi aegade väga tugev ja mitmekesine muuseumimaa, kus on palju ja vanu muuseume. Muuseumiajalugu loetakse seal aastast 1442, mil kuningas Kristoferi maaseadus nõudis, et kõik leitud aarded tuleb riigile välja anda. Täna sel päeval on Soome Muuseumiliidu andmebaasis rohkem kui tuhat muuseumi.

Käesoleval aastal ilmus Soome Kirjanduse Seltsi väljaandel põhjalik Soome muuseumide ajalugu *Suomen Museohistoria* (426 lk). Raamatu on koostanud Susanna Pettersson ja Pauliina Kinanen, kelle selja taga on suur autorite kollektiiv ning väärikas toimetuskolleegium. Põhjaliku koguteose valmimine võttis aega, aga seda tõsisem on ka tulemus.

Raamat koosneb kolmest suuremast osast. Neist esimeses pealkirjaga „Muuseumid ja ühiskond“ vaadeldakse nii muuseumiala enda organiseerumist ja vastavate organisatsioonide tegevust kui uuritakse muuseumide külalastajaskonda ning muuseumi suunavat osa rahva kultuurilisel harimisel.

Teine, juba otseselt muuseumide ajaloole pühendatud osa võtab alustuseks eraldi vaatluse alla Muuseumiameti¹ (*Museovirasto*) ja Soome Rahvusmuuseumi (*Suomen Kansallismuseo*) ajaloo. Autor Mikko Härö nimetab neid Soome muuseumide vundamendiks. Ajalooline ülevaade teeb selgemaks soome museoloogia suundumused läbi ajaloo ning annab eesti lugejale võimaluse tõmmata paralleele Eesti Rahva Muu-

seumiga ning näha ka erinevusi. Eraldi peatükis leiavad käsitlust koduloomuuseumide ning teiste kohamuuseumide sünni- ja arengulood (Jouko Heinonen). Soome muuseume on eri aegadel erinevalt klassifitseeritud ja möödunud sajandi alguses nimetati kohamuuseumideks kõiki muuseume, mis asusid väljaspool Helsingit. Esimene kohamuuseum vabaõhumuuseumina on Soomes pärit 1887. aastast. Varaseimad isikumuuseumid olid 1880. aastal asutatud Johan Ludvig Runebergi kodumuuseum Porvoos ja 1889. aastast muuseum Elias Lönnroti sünnikodus. Erinevalt Eestist oli ülemöödunud sajandi lõpus Soomes populaarne kirikumuuseumide rajamine.

Eraldi peatüki moodustavad kunsti- ja tarbekunstikogudest moodustunud muuseumid (Susanna Pettersson). Suures osas ongi kunstimuuseumide ajalugu seotud üksikute kollektsionääride ja nende kogude ajalooga. Aluseks oli nii Soome Kunstiühingu kui Soome Tarbekunstiühingu loomine ning nende baasilt Riikliku Kunstimuuseumi ja Tarbekunstimuuseumi asutamine. Viimasest sai Disainimuuseum alles 2002. aastal.

Juhani Terhivuo käsitleb loodusteaduslike muuseumide sünni ning looduslooliste kogude saamist muuseumisektori eraldi osaks. Nende muuseumide juured ulatuvad samuti kaugele ajalukku – 17. sajandisse ja Turu Akadeemiasse. Loodusteaduslik keskmuseum sündis aga alles 1988. aastal, kui Helsingi ülikooli eraldiseisvad loodusmuuseumide kogud nimetati ühtseks rahvuskollektsiooniks, kus on rohkem kui 13 miljonit näidist.

Lõpetuseks aga peatükk igasuguste erimuuseumide maailmast (Asko Mäkelä). Nende arv

¹ *Museovirasto* otsetõlge on Muuseumiamet. Selle asutuse tänapäevane tegevusala enam ainuüksi rahvusmuuseumi haldamisega ei ühti ja sisuliselt on tegemist muinsuskaitseametiga. Aga üks traditsioonid on ka nimetuste juures olulised.

Soomes oli kasvanud möödunud sajandi teisel poolel juba ühele kolmandikule kõikide muuseumide hulgast ning nende koordineerimine ja korraldamine oli tõsine väljakutse. Hoolimata sellest puudus neil tänaseni ühtne strateegia, mis oleks ametliku muuseumipoliitika osa. Küllastajate hulgas on need muuseumid aga eriti populaarsed.

Raamatu kolmas ja viimane osa kannab pealkirja „Ruumid, kogud ja muuseumitöö“. Siin käsitleb Marja-Liisa Rönkkö nii muuseumiehitusi kui ka näitusetevet. Ajaloolises perspektiivis ülevaade on arutleva tooniga ja annab lisaks faktidele edasi ka autori filosoofilisemaid mõtisklusi. Pealkirjas kasutatud *näitamise kunst* on igati õigustatud sõnapaar. Soome muuseumide kogudest 19. sajandil ja 20. sajandi alguses annab ülevaate Juhani Kostet. Jälle jagatakse kogud vastavalt sisule, näiteks etnograafilised ja loodusteaduslikud kogud, ning vaadeldakse siis nende kujunemist kindlal perioodil. Kohati tundub see varasemates peatükkides leiduva kordamisena, teisalt lisab huvitavat teavet varem vaid põgusalt viidatud ainesele nagu näiteks kirikumuseumid. Viie erineva autori kirjutatud konserveerimisajalugu annab ülevaate nii meetodite arengust kui inimestest, kes sellel alal tegutsenud.

Lõpupeatükid käsitlevad muuseumitööd kui elukutset. Ritva Palviainen esitab küsimuse, kas on olemas muuseumiprofessionaali ja kes ta on olnud läbi ajaloo. Lõpetuseks annab Janne Vilkkuna ülevaate museoloogia õpetuse ja rakenduse arengust.

Raamatul on palju plusse ja eelkõige tuleks nimetada põhjalikkust, millega teemat käsitletakse. Hulk erinevaid autoreid toob kaasa aga ka palju kordusi, sest kõik hakkavad oma teemaga ikka pihta 17. sajandist ja tulevad sealt edasi. Nii jookseb läbi raamatu paralleelselt palju lugusid.

Suureks väärtuseks on lisad, näiteks kõigi muuseumide asutamisaastad tabelina või Soome muuseumiajaloo ajarada.

Miinuseks on raamatu pildimaterjal, mis ei ole atraktiivne. Fotod on nõrgad nii tehniliselt kui sisuliselt. Väikesed ja udused mustvalged pildid ei kutsu vaatama ega süvenema. Võib-olla on need soomlastele, kes teemaga niigi paremini tuttavad, kõnekamad.

Soomes muuseumiajalugu on kindlasti raamat, mille olulisus ulatub üle oma riigi piiride ja on vajalik ka naaberriikide kultuuriruumis. Igal juhul soovitan.

UUS ARHEOLOOGIAPÕHINE EKSPOSITSIOON JÄRVAMAA MUUSEUMIS

31. juulil 2010 tähistas Järvamaa Muuseum oma 105. aastapäeva uue arheoloogia püsiekspositsiooni avamisega. Ajaliselt käsitleb uus väljapanek Järvamaa asustuse algust hilismesoliitikumist (u 6000 eKr) kuni Paide linnale kreisilinna staatuse andmiseni 1783. aastal.

UUDISEID SOOME MUUSEUMIDEST

Säilitus- ja kogudetöörühm TAKO, mille tegevusest oleme varasemas numbris kirjutanud, avas 1. novembril 2010 oma netilehekülje aadressil <http://www.nba.fi/fi/tako>.

13. jaanuarist 6. veebruarini 2011 on Helsingi Kaablitehases avatud 14. rahvusvaheline laste ja noorte inimeste kunstinäitus „Minu kodu“.

Soome mänguasjamuuseum on alates 23. veebruarist kuni 13. märtsini 2011 robotite, ulmeliste autode, astronautide jm kosmoseteemaliste mänguasjade päralt. Alates 22. märtsist 2011 kuni 11. märtsini 2012 on avatud näitus muinasjutu-printsidest ja -printsessidest. Soome mänguasjamuuseum asub WeeGee näitusekeskuses Espoos.

Wäinö Aaltoneni Kunstimuuseumis on 23. märtsini 2011 avatud näitus „Surm ja tema mitu nägu“.

Turu Lossi ajatud väärtused: suur hõbedanäitus on avatud kuni 10. aprillini 2011.

Helsingi Kunstigaleriis on 29. aprillist 29. maini 2011 moefotograafi Claire Aho näitus, mis eksponeerib tema moe- ja kaanefotosid läbi aastakümnete. Samal ajal moedisaineri Laura Laine tööde näitus Kunstigalerii stuudios.

Didrichseni Kunsti Muuseumis on 11. veebruarist 26. augustini 2011 avatud näitus Hugo Simbergi (1873–1917) maalidest ja graafikast.

Endises Joensuu pangahoones on avatud Põhja-Karjala Muuseum, milles 2011. aasta jaanuari lõpus avatakse näitus „Küllastades Karjalat“. Samas on nüüd võrgus kättesaadav Põhja-Karjala Muuseumi kogumispoliitika <http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivut-museot/pohjoiskarjalanmuseo/kokoelmat.htx>. Muuseumi koduleht: www.pohjoiskarjalanmuseo.fi.

Tehnoloogiamuuseumis on kuni 31. detsembrini 2011 avatud näitus „Metropol ja meri – 100 aastat jäätmevee käitlusest Helsingis“. Muuseumi koduleht: www.tekniikanmuseo.fi.

AMANDUS ADAMSONI ATELJEEMUUSEUM – VÄIKE PÄRL PALDISKIS

— KÄTLIN JANSON —

AMANDUS ADAMSONI ATELJEEMUUSEUMI JUHATAJA

12. novembril 2010. aastal, Amandus Adamsoni 155. sünniaastapäeval, avas külastamiseks ukseid Amandus Adamsoni Ateljeemuuseum Paldiskis. Maja on taastatud originaalilähedaselt, olles nüüd ainus sümbol endisaegse puitlinna – vana Paldiski meenutuseks. Ekspositsioonis on 3D kujul esitatud kõik KUMU kunstimuuseumis olevad Amandus Adamsoni skulptuurid ning mõned valitud monumendid üle Eesti. Vaadata saab Adamsoni noorema tütre Maria Carlssoniga tehtud intervjuufilmi.

MUUSEUMI HOONE AJALUGU

1886. aastal ostis toona juba kuulus skulptor Amandus Adamson Paldiskisse krundi, et sellele oma suvekodu rajada. Adamson oli sündinud Paldiski lähedal talus, kuid elu keerdkäigud olid teda viinud Peterburi otse tsaari õukonda. Juba 1899. aastaks oli suveateljee hoone rajatud, Ants Laikmaa mälestuste kohaselt suuresti skulptori enda projekti järgi ning kaasabil. 1918. aastal kolis skulptor Adamson oma perega Peterburist lõplikult Paldiskisse.

Nõukogude ajal, kui Paldiski oli suletud sõjaväelinn, õnnestus Amandus Adamsoni abikaasal Eugenia ja tema vanemal tütre Corinnal perega suveateljee hoones edasi elada. Sel perioodil püüdsid Eugenia ja Corinna maja ühes ruumis Amandus Adamsonile pühendatud muuseumi rajada. Ekspositsiooni loomiseks saadi abi Eesti Kunstimuuseumilt, kuid Paldiski kuulumine kinnisesse tsooni muutis muuseumi külastamise komplitseerituks.

Veel 1980. aastatel elas hoones Amandus Adamsoni lapselapse Toivo leedulannast abi-

kaasa Emilie. Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega õnnestus Adamsoni Rootsis elaval nooremal tütre Marial suveateljee hoone õigusvastasel võõrandatud varana tagasi saada. Maja oli pikalt remontimata seisnud, kuigi muinsuskaitse all. Rootsist seda ülal pidada ja remontida oli keeruline. Nii otsustas Maria Carlsson suveateljee hoone 2005. aasta novembris Eesti riigile kinkida tingimusel, et selles avatakse Amandus Adamsoni elu ja loomingut tutvustav muuseum. Hoonest sai Harjumaa Muuseumi filiaal, Amandus Adamsoni Ateljeemuuseum.

Kätlin Janson

ATELJEE TAASTAMINE MUUSEUMIKS

Hoone, mille Harjumaa Muuseum endale 2005. aastal hallata sai, oli halvas seisus. Seinad ja põrandad olid osaliselt mädanenud, majas puudusid kanalisatsioon ja vesi, elekter oli ainult ühes ruumis. Ometi võttis vajamineva projektdokumentatsiooni kokkupanek ning renoveerimiseks raha leidmine oma aja. Hoone konserveerimistööde projekti koostas arhitektuuribüroo Allan Strus. Suurem osa hoone restaureerimiseks vajaminevast rahast saadi Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse Piirkondliku konkurentsivõime tugevdamise programmist. Väljakuulutatud riigihankel osales seitse ettevõtet, restaureerimistööde hanke võitis Rihti Projekt AS. 2009. aasta mais alanud restaureerimistööd kestsid aasta.

Suveateljee tuli võimalikult originaalilähedaselt restaureerida, sest hoone kuulub muinsuskaitse alla. Restaureerimisele eelnesid värvi- ja krohviuuringud, mis tõid üllatusi nii muinsuskaitsetele kui kõigile asjaosalistele. Uuringute

Vaade ekspositsioonile
FOTO: Urmas Veersalu

käigus avastati kolme suurema ruumi seintelt maalitud trafaretid. Hoone ise kujunes loodava muuseumi tähtsamaiks objektiks, millesse oli kavandatud väljapanek Amandus Adamsoni elust ja loomingust.

Paldiski erakordne ja maaliline loodus viisid ideeni, et Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumist võiks kujuneda midagi enam kui lihtsalt isikumuuseum. Sellest võiks saada paik, kus oleks võimalik tegeleda skulptuuride loomise ning õpitubade korraldamisega nii kohalikele kui ka huvilistele piiri tagant.

ATELJEEMUUSEUMI EKSPOSITSIOONIST

Muuseumi ahtakeses ruumis on eksponeeritud moodsal 3D kujul kõik KUMU kunstimuuseumi kogus olevad Amandus Adamsoni skulptuurid ning mõned monumendid üle Eesti. Innovaatilise lahenduse tingis suveateljee väiksus ning asjaolu, et Harjumaa Muuseumi kogus pole ühtki skulptor Adamsoni terviklikku tööd. Hoonet muuseumile üle võttes olid suveateljees üksikud säilinud mööbliesemed: diivan, tugitoolid ja nurgakapp. Need on restaureeritud kujul nüüd ka vaatamiseks välja pandud.

Kohapeal on võimalus tutvuda Amandus Adamsoni ja tema perekonna fotode ning dokumentidega. Unikaalsemaiks leiuks hoonet koristades oli skulptori vanema tütre Corinna käsikirjaline ülestähendus oma isast. Tütre mälestused on avaldatud trükisena, samuti muuseumis lugemiseks kättesaadavad. Hoone sisekujundusprojekti autor on Laika, Belka & Strelka disainibüroo.

ATELJEEMUUSEUM TULEVIKUS

Ateljeemuuseumi sihiks on saada õppebaasiks kohalikele kunstikoolidele ning külalisateljeks professionaalsetele skulptoritele Eestist ja väljastpoolt. Suveateljee hoone on selle idee teostamiseks liiga väike. Muuseum plaanib krundile juurde ehitada täiesti uue suurema hoone, kus skulptoritel oleks võimalik oma töid luua ning näitusi korraldada, õpilastele ja huvitatutele õpitubasid ning kursusi organisearida. Suurem ja skulptuuriloomeks vajamineva sisustusega hoone annab muuseumile võimaluse rahvusvahelistes projektides osaleda ning pidevat koolitust pakkuda ja sellisena aktiivseks ning atraktiivseks muuseumiks jääda. Juba järgmise aasta suvel toimub muuseumi juures rahvusvaheline maaskulptuuri õpituba. Loodetavasti kujuneb see traditsiooniliseks ettevõtmiseks, millele lisanduvad mitmed erinevad skulptuuri- ja kultuuriüritused.

**Amandus Adamsoni Ateljeemuuseum
Adamsoni 3, Paldiski**

K-P 11-15

www.amandusadamson.eu

Meenutusi viieteistkümnest aastast ja kaugemaltki

— KADI ALATALU —
AJAKIRJANIK

Amandus Adamson on kujur, keda iga eestlane teab ka siis, kui ta autori nime ei teagi. Kadriorus mere ääres seisab ju tema ingel Russalka ristiga hukkunud meremeeste hauale osutades. Russalka ehk näki-neid on sedavõrd pilkupüüdev, et õelgu kunstiteadlased, mida iganes, inimesed seda kaju armastavad. Ja mäletan omagi lapsepõlvest, et Kadrioru Russalka juurde pääseda oli sündmus. Lapsena arutasin omaette sellegi üle, mis nimi see niisugune on – Amandus Adamson. Ei tundnud ma ju ühtegi teist Amandust! Teismelise kunstihuvilisena sain Kadrioru lossis tuttavaks Adamsoni skulptuuridega ega jõudnud neid ära imetleda. Eriti olin võlutud pirnipuust skulptuuridest. „Noorus kaob“, „Koit ja Hämarik“ ja „Laeva viimne ohe“ – need püüdsid mind ikka ja jälle kinni.

Adamsoni Peterburi-elu, Pariisi ja Itaalia-reiside kõrval jäi aga tema elu Eestis kuidagi varju. Õieti ma ei mõelnudki kunagi sellele. Ja seda ilmselt Nõukogude okupatsiooni tõttu, mille üks võikamaid tegusid kõige muu hulgas oli teha Paldiski linn elanikest tühjaks, vedada sinna Nõukogude väed ja sulgeda linn

täielikult eestlastele. Nii jõudis mulle kohale, et Amandus Adamson oli elanud Paldiskis, alles siis, kui tegin Aktuaalsele Kaamerale kultuuri-uudisloo skulptori 140. sünniaastapäeva puhul. Oli järelikult aasta 1995 ja november. Ilm oli vastikult niiske ja kõle ning pilt majast, mis nüüd muinasjutumajakesena okupatsiooni ajal lagastatud linnas sõjajärelset imearmast Paldiskit meenutab, oli siis lihtsalt kurb. Ateljeemaja ja kogu hoov olid suletud müüri ja lukus värava taha. Kõik oli räämas. See kõik oli nii arusaamatu ja õudne, samas väga põnev. Toona elas seal veel keegi Amandus Adamsoniga seotud sugulane, kes oli ka kuidagi väga omamoodi. Ta püüdis nagu olematu olla, kuid avas värava ja ateljee ning andis mõista, et võime ringi vaadata ja filmida. Oli kõle ja kurb, aga ehtsat avastamisrõõmu oli ka. Ateljees oli siis veel üksikuid asju – minu mälu järgi ka mõni kipsskulptuur, aga kindlasti joonistusi ja visandeid. Filmisime, mis jõudsime, sest kogu aeg oli tunne, et segame perenaist... Sellest korrast peaks AK arhiivis olema alles videomaterjal, kuid ometi ei suutnud ma seda leida, kui kümme aastat hiljem – siis juba pisut rõõmsama

Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi jaoks otsisin. Aga tihti on ju nii, et asjad ei kao, vaid ainult peidavad end...

See, et Paldiskisse on nüüd põhjust minna mitte ainult tohutud tunnid mereranda püsti ajanud rahameestel, vaid eriti just neil, kes hoolivad kultuurist, on paljukannatanud linnale suur rõõm. Selle eest suur aitäh kõigile, kes kuidagigi kaasa aidanud! Kõige suurem tänu loomulikult Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi tarmukale juhatajale Kätlin Jansonile ja Harjumaa Muuseumile!

Kadi Alatalu

„SIMSON JA DELIILA. ITAALIA MAALI LUGU“

— HILKKA HIIOP —
EESTI KUNSTIMUUSEUM
EESTI KUNSTIAKADEEMIA

— TIINA-MALL KREEM —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

Mikkeli muuseumis on 13. novembrist 2010 kuni 30. aprillini 2011 avatud näitus „Simson ja Deliila. Itaalia maali lugu“. Näitusest kirjutavad selle kuraatorid.

Konservaator-restaurator Hilkka Hiip:

Iga kunstiteose lugu sisaldab mitmeid tasandeid: ajalugu ja kaasaeg, materjal ja tehnika, ikonograafia ja sõnum, päritolu ja saatuse. Mikkel muuseumi näitus „Simson ja Deliila. Itaalia maali lugu“ tegelebki ühe maali lugude avamisega, vaatleb maali selle sünnist tänaseni, mil šedööver omamoodi taasavastati ning kunstiajalooliste ja materjalitehniliste uuringute ning keerulise restaureerimisprotsessi tulemusena hoidlahämarusest publiku ette toodi. Samas räägib näitus üht laiemat lugu, toob maali kaudu publikuni muuseumitöö neid dimensioone, mis reeglina jäävad erialaspetsialistide kitsasse ringi.

Maal „Simson ja Deliila“ on erakordse ja põneva saatusega teos, millest enne kõnealuse näituseprojekti sündi teati väga vähe. Õigupoolest ei midagi enam, kui maali oletatav seostamine Itaalia ja võib-olla ka Napoli 17. sajandi kunstitraditsiooniga.

„Simson ja Deliila“ jõudis Eesti Kunstimuuseumisse 1955. aastal Moskvast sealsest Eesti esindusest. Maali keerulisele käekäigule viitasid korduvad ulatuslikud parandustööd: maali oli varem paigutatud ja dubleeritud, ohtralt esines originaalmaalingle ulatuvaid täitekrunte ja ülemaalanguid. Tuvastada võis lausa kaheksa erinevat parandustööde kihistust. Vaatamata korduvatele varasematele „restaureerimistele“ oli maali seisund kunstimuuseumi jõudes niivõrd halb, et selle museaalina arvelevõtu otstarbekuses kaheldi sügavalt. Alles kümme aastat hiljem, 1965. aastal otsustati maal siiski muuseumi varade nimekirja kanda.

Ilmselt vastas maali 1955. aasta seisundihinnang olukorrale, mis avanes 2008. aastal, mil unustusehõlma vajunud maal toodi hoidlast Eesti Kunstimuuseumi konservaatorite töölaualle. Maali lõuendis oli arvukalt auke ja rebendeid, esines ulatuslikke värvikadusid ja niiskuskahjustusi. Maalikihti kattis tihe krakleevõrgustik, mis oli värvi- ja krundikihi kohati alusest lahti lükanud. Tumenenud ja läbipaistmatuks muutunud lakk muutis osa maalil kujutatust loetamatuks ja moonutas tugevasti koloriiti. Teost alusraamile kinnitavad lõuendiäärised olid murdekohast juba sedavõrd pudedad, et kohati rippusid maaliserivad lausa lahtiselt raamil. Maali füüsiline seisund oli ilmselt ka peamine põhjus, miks see jäi ligi viiekümneks aastaks kunstiajaloolaste huviorbiidist välja. Aastatel 2008–2010 toimunud tööde käigus hakkas kirjeldatud olukord aga tasapisi muutuma.

Restaatoritele pakkus teose alanud ennistamine ning sellega kaasnevate tehniliste uuringute ja töötubade korraldamine suure väljakutse. Seda enam, et lisaks maali enese korrastamisele kujunes konserveerimis- ja restaureerimisprotsess laiemaks uurimise ja erialase oskusteabe vahetamise, rahvusvahelise

koostöö looks. Kuna teos otsustati restaureerida selle sünnimaa Itaalia traditsioone järgides, andis projekt võimaluse kaasata sellesse Itaalia eksperte ning korraldada vastavaid õpitubasid siinsetele spetsialistidele. Laiaulatuslikeks, samuti Itaalia kunstieksperte kaasavaks kujunesid ka maali kunstiajaloolised uuringud.

Eesti ja Itaalia spetsialistide teostatud materjaliuuringute ning kunstiajalooliste eksperthinnangute tulemusel täpsustus maali dateering ja atribueering: kui varem võis maali kuulumist Napoli koolkonda vaid oletada, siis nüüd, pärast lõuendi faktuaali analüüsi võib seda täie kindlusega väita; kui varem paigutati maal 17. sajandisse vaid visuaalse vaatluse põhjal, siis nüüd, pärast maali värvipigmenti uuringuid ei ole selles enam mingit kahtlust; kui maali „Simson ja Deliila“ inventarikaardil seisis varem „Tundmatu kunstnik“, siis nüüd võib täpsustavalt lisada – „Andrea Vaccaro vanema (1604–1670) ringi meister“. Kunstiajaloolisest vaatevinklist on sellega astunud pikk samm edasi. Lõpuks ometi on leitud pidepunkt, kust uurimistööd jätkates kinni võiks hoida.

Kokkuvõtteks võiks öelda, et näitus „Simson ja Deliila“ on lugu ühe maali konserveerimisest-restaureerimisest, uurimisest, Itaalia ekspertide kaasamisest, kunstiajaloolaste, materjaliteadlaste

Hilkka Hiip

Tiina-Mall Kreem

Näitusesaalis saab tutvuda maali ennis-tustöödega ja nautida saadud tulemust
FOTO: Stanislav Stepaško

ja konservaatorite koostööst ning palju kannatanud ja unustatud kunstiteose taastamisest nii füüsilisel kui ideelisel tasandil. Samas pole Mikkeli muuseumi näitus üksnes „Simsoni ja Deliila“ ennistamise lugu, vaid tutvustab laiemalt Itaalia restaureerimistraditsiooni, -filosoofiat ja kaasaegseid innovatiivseid lahendusi. Lisaks maalile ja selle lugu kajastavatele infostendidele saab näitusekülastaja olgu siis muuseumis või sealt kaasa ostetud kataloogi vahel olevalt DVD-lt jälgida kogu tööprotsessi audiovisuaalset dokumentatsiooni. Restaureerimist kajastavate dokumentaalfilmide rahvusvaheline traditsioon on pikk, kuid Eestis on see esimene omataoline ning seetõttu ka esiletõstmist väärt.

Maali restaureerimise ja kunstiajaloolise uurimise protsessi kajastuse kõrval ei ole Mikkeli muuseumi näitusel, kataloogis ega DVD-l unustatud aga ka „Simsoni ja Deliila“ sõnumit. Maali süžee pärineb Vanast Testamendist ning toob vaatajateni loo iisraeli soost nasiirist, jumala väljavalitust Simsonist, kellele oli antud erakordne jõud. Tema vägi oli peidetud juustesse, mida iial ei põetud. Hoolimata oma jumalikust väljavalitusest oli Simson avatud inimlikele nõrkustele ning vastuvõtlik naislikele võludele. Nii langes ta paganarahva, vilistide soost naise Deliila võrku, kes kasutas ära armunud mehe nõrkust ning pinnis välja tema jõu saladuse. *Ta uinutas Simsonit oma põlvedel ja kutsus ühe mehe, kes pügas tema seitse juuksekiharat* (Kohtumõistjate raamat 16:19). Just seda hetke, mil Simson koos

juustega kaotab oma jumaliku väe, on kujutatud meie maalil – käärid haaranud paheline ja meelas Deliila seisab Simsoni juures, ümbritsetuna paganlikest, Simsoni vangistama tõtanud vilistidest... Jah, see on väga vana lugu, mida kultuurilembelised inimesed reeglina teavad, aga ometi on hea, kui seda üldinimlikku, inimese valikutele viitavat lugu vahetevahel meenutatakse. Vähemalt näitustel, mille üheks missiooniks ongi põlvkondade kultuurilise järjepidevuse säilitamine ja rahvusvaheliste kultuurisildade loomine.

Kuraator Tiina-Mall Kreem:

„Simson ja Deliila“, nagu kõik näitused, on sündinud meeskonnatöö tulemusel. Erakordseks muudab selle pigem asjaolu, et vaid ühe maali näitusel oli lausa kaks kuraatorit – ülikoolis kunstiajalugu ja pärast seda Madalmaades ja Itaalias konserveerimist-restaureerimist õppinud Hilikka Hiiop ning kunstiajaloolasena oma igapäevast leiba teeniv, kuid 2008. aastal näituse „Ennistatud Eesti. Eesti vabariigi 1920.–1930. aastate kultuuripärandi restaureerimine“ korraldanud siinkirjutaja. Arvestades maali „Simson ja Deliila“ keerukat ajalugu ja halba füüsilist seisundit, oli see tegelikult aga ainumõeldav lahendus. Vastasel juhul tulnuks kuraatoril pidevalt seista silmitsi oma kompetentsi piiridega ja kogu projekt oleks poolele teele pidama jäänud.

Teine eraldi väljatoomist vääriv moment „Simsoni ja Deliila“ projekti puhul on kuraatorite ja kujundaja absoluutne üksteisemõistmine

ehk kokkumäng nii näituse üldkontseptsiooni kui detailikujunduse puhul. Näituse kujundanud kunstnik Villu Plink oli ka see, kes tegi „Simsoni ja Deliila“ kataloogi kujunduse ja audiovisuaalse dokumentatsiooni montaaži. Tulemuseks oli visuaalne tervik, mis tõstab esile maali kui kunstitöö ja selle päästmiseks tehtud Antonio Iaccarino Idelsoni, Hilka Hiiopi, Maris Klaasi, Merike Kallase, Jelena Kukina, Alar Nurkse ja Valeria Valentini fantastilise konserveerimis-restaureerimistöö.

Veel pean vajalikuks öelda, et aastakümneid kunstinäituste „tagatoas“ tegutsenud konservaatoritest-restaauraatoritest on tänaseks saanud näituste omalaadsed kangelased. See, et ilma konservaatorite-restaauraatorite tööta ei ole üksi näitus võimalik, on muidugi ammu teada, aga sellest, kuidas neist on saanud sillaehitajad rahvusvahelisel koostööl, me veel kuuleme! Lisan oma sõnade kinnituseks 2011. aastal Kadrioru kunstimuuseumis toimuva kunstiajaloolaste ja restaauraatorite ühise näituseprojekti „Bosch ja Bruegel. Ühe maali neli jälge“. Projekt viib Kadrioru kunstimuuseumi maali „Kaubitsetajate väljaajamine templist“ kokku samateemaliste maalidega Glasgow's, Kopenhaagenis ja loodetavasti ka Genfis. Kõnealune maal, muide, saadeti Moskvast Eesti kunstimuuseumisse 1955. aastal koos „Simsoni ja Deliilaga“.

Kosmosetehniline kommentaar näitusele

— JAAN PRAKS —
AALTO ÜLIKOO

Minu ees on maal „Simson ja Deliila“. Maal on itaaliapärase, tume ja meeleolukas ning jutustab elegantse pidulikusega ümber vana piiblisteeni sellest, kuidas Deliila röövis Simsonilt tema jõu. Vaatamata maali erksatele värvidele ja sillerdavale lakipinnale õhkub sellest auväärne iga ja haprus. Maal on esinduslikult restaureeritud ja dokumantaalfilm annab perspektiivi tehtud töö keerukusest.

Vaadates maali, mõtlen inimesele ja mõtlen tehnikale. Tõenäoliselt mõtlen tehnikale oma ameti tõttu liigagi sageli. Nüüd mõtlen restaureerimistehnikale, mis suudab imet teha ja päästa vana meistriteose, mis on imekombel nõukogude kolikambrites terveks jäänud. Meil on ultraviolet, infrapuna ja röntgen, peened analüüsid ja arvutiprogrammid lõuendi pinge arvutamiseks. Kui maal tehti, ei olnud seda kõike veel olemas. Oli ultramariin, lasuriit, pliivalge ja kunstniku käsi. Pintsel ja tühi lõuend. Oli maalitehnika ja oskus näha. Tehnika oli inimese sees. Tollase kunstniku saavutusi sellel inimlikul alal hindame me tänaseni, vaatamata sellele, et sama ajastu tehnikal ei ole meie iPodidele midagi vastu panna.

Ka maal käsitleb inimese ja tehnika suhet või õieti inimese ja inimese suhet, kus tehnika

on vahendiks. Tehnikat kasutab ju alati inimene. Deliila käes on käärid, mis lõikavad Simsonil ära tema juuksed. Selle lühikesese, tehnikaga lihtsalt teostatava toiminguga tulemusena kaotab Simson oma jõu, mida ta juba emaülas oli kandnud. Tehnoloogia annab jõu seni võitmatu üle, aga samas kaob midagi olulist ka inimesest. Tehnoloogiat kasutades tekivad uued võimusuhted ja uus maailm, aga midagi on jäädavalt kadunud... inimeses eneses.

Tahtmatult mõtlen, kui kaugele meie oma tehnikaga oleme jõudnud. Millised on meie ajastu juuksed ja millised on meie ajastu käärid? Kas meil on üldse enam midagi lõigata?

Küllap on. Usun, et seni, kuni leidub neid, kes kogu meie tehnoloogilist kaardvärki oskavad rakendada vanade šedöövrite päästmiseks, kasvavad meie juuksed tagasi. Nii kaua, kui me oskame hinnata seda inimlikku oskust näha ja vahendada maailma, jääme inimesteks ja suudame luua uut.

Lõpetuseks tahan tänada seda tundmatut meistrit ja neid kümneid inimesi, kes oma tööga on inimese osa meie maailmas püüdnud otsida ja leitud säilitada, et me kasvõi hetkes võikime imetleda Simsoni inimlikke mõõtmeid enne juuste lõikamist.

Jaan Praks

EESTI MÄNGUASJA- TOOTJAD TARTU MÄNGUASJAMUUSEUMIS

— MARILIN RAPPU —
TARTU MÄNGUASJAMUUSEUM

Mänguasju on valmistatud läbi aegade – seda on teinud nii lapsed ise, nende vanemad ja õed-vennad, tuttavad käsitöömeistrid, suured manufaktuurid ja isegi terved tööstused. Kes ja kuidas mõne mänguasja valmistas, on samavõrd oluline kui see, kes ja kuidas sellega hiljem mängis. Põlve otsas valmis nikerdatud puuhobune või peeruvalgel ömmeldud kaltsunukk jutustavad meile vanemlikust hoolest ja armastusest, spetsialiseerunud meistrikojad aga kasvanud jõukusest ja turul tekkinud nõudlusest. Mänguasjade materjal, välimus ja kuju peegeldavad valitsevat ideoloogiat ning arusaama sellest, mis on lastele kohane ja mis mitte, andes ühtlasi ka ülevaate kättesaadavast toorainest ning omandatud tehnoloogiast. Kõik see on aga oluline aspekt meie kultuuriloos, kajastades tööstusajaloo kõrval laste staatust ühiskonnas, nende lemmikmänge ja vanemate või riigi kasvatuspõhimõtteid.

Kuni selle aastani puudus Tartu Mänguasjamuuseumi ekspositsioonis meie oma Eesti mänguasjatootjaid tutvustav osa, kuigi esemeid oli aja jooksul kogudesse jõudnud juba küllaltki palju. Mänguasjaajaloost arusaadava tervikliku pildi kokkupanemine on keeruline ja aeganõudev protsess, eriti vähe on säilinud esemeid ja informatsiooni Eesti iseseisvuse algusaegade mänguasjatööstuse kohta. Siiski on detektiivitöö andnud esimesi tulemusi ning alates 2010. aasta maist võib Tartu Mänguasjamuuseumis näha väljapanekut Eestis 20. sajandil toodetud mänguasjadest.

MÄNGUASJADE VALMISTAMINE SÕJAEELSES EESTI VABARIIGIS

Ulatuslikum, laiemale tarbijaskonnale suunatud mänguasjade tootmine Eestis tekkis sõjaeelisel iseseisvusajal. 1920.–30. aastatel valmistati mänguasju pigem käsitöötetevõtetes kui vabrikutööstustes, põhiliselt oli see üksiktegijate, pereettevõtete ja väiketööstuste tegevusala. Peamine toodang oli puust mänguasjad, segamassist nukud ja lauamängud, lisaks poodidele kaubeldi toona ka laatadel ja võeti vastu eritellimusi. Mõni mänguasjameister panustas lauamängude harivasse funktsiooni, mõni tegi pigem ilu- kui mänguasju, mõni aga võttis šnitti juba tollal populaarsetest (kuid tänapäevastest väga erinevatest) Walt Disney multifilmitegelastest. Pariisi kõrgseltskonnast levis Eestisse ka salongi- ja kunstnikunukkude mood, mis oli suunatud rohkem peentele linnapreilidele kui lastele.

MÄNGUASJADE VALMISTAMINE NÕUKOGUDE EESTIS

Nõukogude võimu kehtestamine tõi esialgu kaasa tagasimineku mänguasjade tootmises. Eraettevõtted riigistati, vara natsionaliseeriti ja eraisikutest mänguasjavalmistajad lõpetasid tegevuse. Uuesti avatud ettevõtetes oli probleeme tehnika kaasajastamise ja toormaterjali hankimisega, alguses valmistati mänguasju muu toodangu kõrvalproduktidena erinevates artellides. Laste ideoloogiline harimine oli aga siiski riiklik

Marilin Rappu

Oskar Luige mänguasjatööstuses valmistatud kabe 1920.–30. aastatest
FOTO: Mikko Auerniitty

**Polümeeri
karvastatud
mänguasjad
ja Salvo nukk
1980. aastatest
FOTO: Aldo Luud**

prioriteet ning seetõttu hakati otsima võimalusi ka mänguasjatööstuse arendamiseks. Artellid likvideeriti ning nende varad liideti suuremate ettevõtetega. See andis tõuke peamiselt ainult mänguasjade valmistamisele keskendunud tootmiskoondiste tekkele, nagu näiteks Norma, Salvo ja Polümeer. Nõukoguliku mänguasjade masstootmise kõrgaeg oli 1960.–70. aastatel, selleaegseid mänguasju leidub ka Tartu Mänguasjamuuseumi kogudes kõige enam.

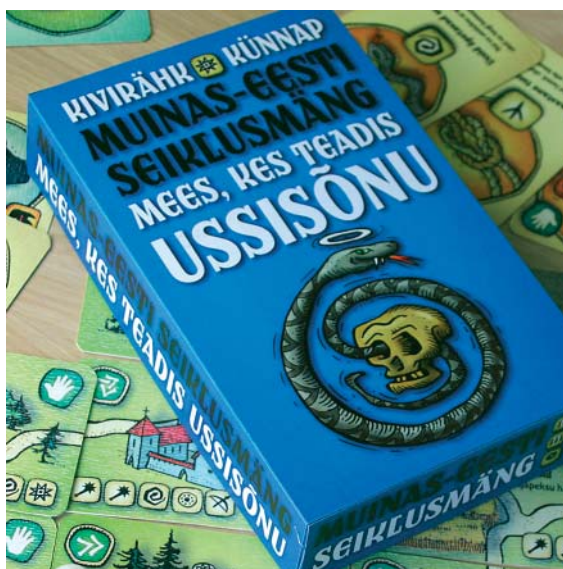
MÄNGUASJADE VALMISTAMINE TÄNAPÄEVA EESTIS

Juba 1980. aastatel hakkas mänguasjade tootmise maht Eestis järk-järgult vähenema, turule jõudsid esimesed erksavärvilised läänemaailma leلود ning 1990. aastateks loobuti koos erastamisega mänguasjade tootmisest pea täielikult. Tänapäeval valitsevad polettidel importkaubad ning suurem osa kodumaal valmistatud mänguasjadest on kallis käsitöö.

Järjest rohkem leidub Eestis algupärase ideena välja töötatud, aga kuskil mujal, näiteks Hiinas, toodetud mänguasju, näiteks paljude lemmiku koeratüdruk Lotte nukukude seeria. Samuti on taas esile kerkinud kunstkäsitööga tegelevad nukukunstnikud, kelle tegevus nõukogude ajal hääbus. Nagu 20. sajandi alguses, on ka praegused mänguasjatootjad perefirmitud või väikesed eraettevõtted ning sageli valmistatakse mänguasjad kas osaliselt või täielikult käsitööna. Üksikud suuremad tootjad tegelevad peamiselt puidust mänguasjade valmistamisega, näiteks Lohu Lelu ja Dinoko.

Mänguasjatööstust nagu kogu masstoodangut võib kindlasti vaadelda küüniliselt kui lihtsat rahateenimise võimalust, kuid see kätkeb endas ka ühiskondlikke väärtushinnanguid – iga mänguasjatööstuse taga olev lugu jutustab oma aja püüdlustest ja suundumustest. Mänguasju valmistasid täiskasvanud, kelle jaoks ühel või teisel põhjusel polnud lapseiga veel mälestustest kadunud, ning loomulikult on iga mänguasjaga kunagi mänginud mõni laps, kelle jaoks selle tähendus oli hoopis midagi isiklikumat.

Kes ja milliseid mänguasju täpsemalt Eestis kunagi tootnud on, võib tulla vaatama Tartu Mänguasjamuuseumisse. Lisaks mänguasjadele on eksponeeritud ka reklaamlehti, fotosid tootmisprotsessist ja pakendeid. Olgu siis Oskar Luige mänguasjad, Polümeeri olümpialoomad Vigri ja Miša või Revaleri lauamäng „Mees, kes teadis ussisõnu“ – see osa ekspositsioonist kannab endas kindlasti tükikest kõigis vanuses eestlaste lapsepõlvajaloo.

**Kirjastus Revaleri lauamäng „Mees, kes teadis ussisõnu“ aastast 2009
FOTO: www.revaler.ee**

ROOTSI RIIKLIK LOODUSLOO MUUSEUM – PÕNEV JA TARK AJAVIIDE KOGU PERELE

— HELI NURGER —
AJAKIRJA MUUSEUM TEGEVTOIMETAJA

Heli Nurger

Meie Stockholmi-reisi ajal sai käik loodusemuuseumisse alguse lapse soovist näha ilvest. Millegipärast ei kahelnud ma hetkekski, et seal tal see võimalus avaneb ja mul oli õigus. Üksiti sain omal nahal tunda seda turismimaailmas toimivat reeglit, et pered teevad palju oma vaba aja veetmise otsustustest just laste mõjul.

Kuna loodusemuuseum ei asu päris Stockholmi kesklinnas, tuleb sinna jõudmiseks kasutada kas ühistransporti või autot, näiteks metrooga jõuab kesklinnast kohale umbes 18 minutiga. Viidad metroojaamast muuseumi olid heaks abiks kohalejõudmisel ning muuseumikompleksi plaan juba muuseumile lähenedes andis turvalise ja selge ülevaate, kuhupoole peab muuseumisse pääsemiseks liikuma. Nimelt paikneb Rootsi Riiklik Loodusloo Muuseum alates 1916. aastast hiiglaslikus 20 000-ruutmeetris baroki elementidega juugendstiilis hoones, mille arhitekt Axel Anderberg oli spetsiaalselt loodusemuuseumiks projekteerinud.

Muuseum oli äsja avatud ning suured lastegrupid valmistusid garderoobis muuseumikülalasteks. Just lastele on Rootsi loodusemuuseumis palju mõeldud – ruumi liikumiseks on lähedalt, nii koridorides-fuajeedes kui ka ekspositsioonisalides. Kuigi lapsed seal kohati emotsionaalselt oma vaimustust jagasid ning veidi rutakamalt liikusid, ei häirinud see sugugi. Kahes kohas hoones paiknevad n-õ suured saalid, kus grupidel on võimalik oma kaasavõetud võileibu süüa, kuigi muuseumis on ka oma restoran. Rääkimata sellest, et ekspositsioonide kokkupanekul on väga palju mõeldud just lapspubliku vaimustuse võitmisele – millist last jätavad külmaks dinosaurused (kuigi mõnd õrnahingelist võivad need hiigelsuured skeletid ka hirmutada)

või ahvid (mis siis, et inimahvid) või looma- ja linnutopised, kellele võib minna julgelt päris lähedale.

Muuseumis oli samal ajal avatud üheksa erinevat näitust – kõik täiesti tõsiseltvõetavad (mitte pelgalt ühe vitriini näitused), sisuliselt läbi töötatud ja toredasti kujundatud. Tõepoolest, millegipärast üritavad mitmed muuseumid viimasel ajal alustada oma näitust dinosauruste ja mammutitega või vähemalt nende sääreluuga – märkasin seda näiteks Vantaa Linna muuseumi uut püsiekspositsiooni vaadates. Kummatigi on loodusemuuseum selleks just sobiv koht, kuid enam kui dinosaurusi nautisin ma väljapanekut geoloogiliste ajastute elustikest. Õieti olid seal need, keda meie tunneme fossiilidena, pandud täies elusuuruses elama oma elu kambriumi, ordoviitsiumi, siluri või triiase ajastu taaselustatud keskkonda. Selle väljapaneku tagant aimdus tõsine teaduslik uurimistöö, mis oli osatud valada põnevatesse makettidesse ja rekonstruktsioonidesse.

Ekspositsioon jätkus võtmes, kuidas ahvist sai inimene: detailne sugupuu ja hulgaliselt vahakujusid erinevas arengustaadiumis inimahvidest kuni ürginimesteni välja olid silmaga nähtavalt lastele põnevaim osa. Mind täiskasvanuna paelus taas oskus eksponeerida teaduslikku uurimust: arheoloogiliste leidude – pealuude jms abil olid valmistatud nimetatud vahakujud.

Et kaasaegse elusorganismide süstemaatika ja taksonoomia rajaja loodusteadlane Carl von Linné oli rootslane, on ehk teada ka neile, kes on käes hoidnud Rootsi 100-kroonist rahatahte. Rootslastele on see äärmiselt oluline tõsiasi ning ehk seetõttu on Rootsi looduseloo muuseumis pühendatud ulatuslik väljapanek loodusliku

**Pääsukesed traadil – kust kohast läheb piir eksponaatide ja dekoratsiooni vahel?
FOTOD: Urmas Veersalu**

Seemneid
liigirikkuse eks-
positsioonist

liigirikkuse temaatikale, eksponeerides juba 18. sajandist pärit kolleksioone. Ning kuigi selles näituseosas oli näha hulgaliselt topiseid kinnistes klaaskappides n-õ traditsioonilises võtmes, ei hakanud neid vaadates sugugi igav, sest kogu aeg tuli mõelda, miks üks või teine topis just nende teistega kõrvuti on pandud.

Vee-elustiku ekspositsioon oli sujuvaks üleminekuks Rootsi looduse ulatuslikule väljapanekule. Viimane aga oli tõeliselt vaimustav elamus – jalutuskäiguga näitusel oleks justkui läbi teinud reisi Rootsimaal mere äärest mägedesse, metsast rääkimata. Hiiigelsuurtesse vitriinidesse on topiste, panoraamse taustapildi jms abil loodud ehedate elukeskkondade koopiad. Topised on sedavõrd kvaliteetsed, et pane veidi valgust juurde, tee pilt ja saada kasvõi loodusfoto konkursile. Küllastaja saab piiluda talvituva karu koopasse, huntide mängu- ja võitlusplatsile ning rebase jahialale. Vaataja näeb ilvest hüppamas tedre järele, põhjamaal talvituvaid linde söögi-maja ääres, hülgeid lesimas veest läikival kivil jne – loomade poosid on niivõrd loomutruud ning piir ekspositsiooni ja selle taustal oleva panoraamse maali vahel nii tajumatu, et tekib mulje selle kõige kohalolekust. Lastel on võimalik näitusel läbi teha avastusretk – spetsiaalne pedagoogiline programm näituse juurde, mille käigus saab muuhulgas lähedalt tunnetada metsa põlemist, minna sipelgapessa sisse ja üle-elusuurust seent jälgides aimu, mida tähendab mükoriisa. Näitusel oli kasutatud ka interaktiivseid vahendeid: justkui puukändudesse peidetud ekraanidelt sai infot, kuulata loomade-lindude häält vms – seda oli parasjagu ning need elektronilised seadmed polnud sugugi esimesed,

millele lapsed kohe tormi oleksid jooksnud.

Kolm tundi põnevaid avastusi näitustel oli möödunud, vaatamata olid veel kivimite ja kliima näitused, mis tuligi jätta järgmiseks korra. Lippasime vaid hetkeks läbi inimese keha avastavalt väljapanekult, mis Eestis on valdavalt olnud tervishoiumuuseumi temaatika. Sel näitusel said lapsed ja lapsemeelsed end proovile panna jäneseaga võidu hüppamises, silmade tervise kontrollimises jms.

Muuseumipood oli Skandinaaviast tuntud heal tasemel. Peaaegu iga näituse kohta oleks saanud ka midagi mõistlikku või siis lõbusat kaasa osta. Ainsa miinusena kogu muuseumikülastusest võiks välja tuua ingliskeelsete tekstide puudumist näitustel ja üldse kusagil nähtaval kohal. Üksnes Rootsi looduse näituse interaktiivsetes tekstides oli võimalik valida ka inglise keel. Võõrkeelsetele mõistetav olemises püütakse Eestis palju rohkem. Ehk oleks võinud ingliskeelsed tekstid saada kaasa kassast küsides, kuid selle peale me alguses ei tulnud.

Väljudes olin täis elevust ja rõõmu ühe toreda muuseumielamuse üle. Püüdsin mitte mõelda selle hoone uhkele välimusele või rohketele ruutmeetritele, samuti püüdsin mitte mõelda selle muuseumi aastaeelarvele või töötajate arvule ja professionaalsusele, kuigi küllap neilgi asjaoludel on teatud seos selle rõõmuga, mille ma endaga nende muuseumist kaasa sain.

KRABA HEADE MAITSETE MAAILMA KRABAMAS

— MARIANN RAISMA —
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUM

Seiklus ja gurmee, klassikaline muusika, tants ja muidugi muuseum – tegemist on legendaarse näituste koordinaatori Kristjan Rabaga, kes on töötanud muuseumis juba ligi 15 aastat. Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja hing.

Väiksenä viid-
kaid Viljandis,
nüüd juba
suuremaid kalu
Saamist. 1980
FOTO: Piia Raba

TANTS

Šõubisnis oli minu jaoks oluline juba varases lapsepõlves. Elasime Viljandis, kus vanemad panid mind lapsena peotantsu – seda võiks sümboliseerida võtta lausa elu motona: tantsides läbi elu. Stiiliüritusi on elus palju ette tulnud. Igasugune hasart on mulle tähtis. Minu seitse aastat vanem õde on mulle olnud suureks eeskujuks. Tema tegeles tantsu ja muusikaga, mina tegin kõike tema järel – nii peotantsu kui vanamuusikat. Galantsus ja kombes on emalt, kes oli Viljandi kuulsaim muusikakasvataja läbi aegade.

GURMEE

Olen suur kokkaja. Teen seda hobina sõpradele – heade maitsete maailm pakub huvi. Mulle meeldis näiteks esimeses klassis õele serveerida ja kuna ma süüa teha ei osanud, siis esialgu serveerisin vaid serviisi. Tänapäevaks on seda kogemust palju vaja läinud, nüüd serveerin muuseu-

mis sageli serviise. Isa oli sõjaväes kokk – hea toidu tunnustamine on meie peres olnud väga oluline. Rõõmuga avaksin kohviku hea veini ja küpsetistega. Praegu pakub huvi eestimaiste saaduste purkidesse konserveerimine. Mere-äärest korjatud kibuvits lihapatee jaoks purki, igasügisene letšo... Anu Raua juures maitseme alati oma retsepti järgi tehtud hõrgutisi. See on teadus, mida võiksin tulevikus teha hoopis eesti toidu instituudis.

MUUSIKA

Muusika on minu jaoks olnud väga oluline. Ka ajaloo huvi süstisid minusse väga head õpetajad eelkõige vanade tantsude ja vanamuusika kaudu. Siiski hülgasin varakult klaveri, tundsin vahepeal huvi vaid džäss vastu – see oli nõukogude ajal suur šokk, kui poiss mängis laval Oscar Petersoni pala. Siis jõudsin vanamuusika juurde, koos kostüümide ja repertuaariga. Fagotti harjutasin, oleksin peaaegu konservatooriumisse astunud.

Viljandis algas ka kirk koorilaulu vastu – vahetasin isegi kooli, et saada muusikaklassi. Meil oli klassikoor, see oli suhteliselt ainulaadne. Saime palju esineda – kostüümid, kavad, turneed, lauluvõistlused. Esinesime lausa koos Anneli Peebo ja õdede Talidega Valgre festivalil. Isetegemise jõud oli võimas.

Mängisin ka ühe aasta enne Tartusse õppima minekut Viljandi Linnakapellis, mis muuseum on isegi vanem kui Hortus Musicus. Kapell muutus poolprofessionaalseks, töötasime poole kohaga. Meil oli palju esinemisi ja väga huvitav tegutseda. Tollal sattusin ka Viljandisse õppima tulnud pärimusmuusika esimese laine korüfeede tõusu juurde.

Koorilaul on mulle tänaseni tähtis – olen vaimustunud uuema põlve heliloojatest, näiteks Pärt Uusberg, klassikutest Tõnu Kõrvits jt. Aastaid olen laulnud Kolga-Jaani kirikukooris, mulle on meeldinud minna nendega koos laulupeole, nagu nad tegid 1869. aastal. Aga kooli peo jaoks panime sel sügisel ka vana bändi kokku – see oli väga raju.

TARTU

Keskkoolis pidin valima, kas pill või ajalugu. Vaikelt hakkasin kanduma ajaloo poole: mul oli muinsushuvi, osalesin muinsuskaitse liikumises, käisin ka Jaan Tõnissoni kodukandis välitöödel. Seda tundus juba nuusutada tore, Tartu vaba vaimu tõmme andis juba tunda.

Siis sain Tartu ülikooli sisse. Laiapõhjaline ja süsteemne humanitaarharidus – korüfeed andsid kogu menüü. Ehmatas küll see maht, kui palju tuli lugeda! Mind huvitasid ajastud, eri ajastute igapäevaelu. Meeldis annaalide koolkond, huvitas sotsiaal ajalugu, mitte niivõrd sõjad ja politoloogia. Sel ajal tekkis ülikoolis ka enam valikuid – näiteks kultuuriantropoloogia,

**Gurmee-
kookamine
on nauding,
naistepäeva-eri
emadele aastal
1977
FOTO: A. Kond-
ratjev**

**Kõva tasemega
peatants on
terveks eluks
andnud sportlik-
kust ja elegantsi.
1984**

muusikaajalugu. Ülikoolis kohtusin ka oma iidolite, Toomas Siitani, Jaan Kaplinski, Linnart Mälli ja teistega. Lisaks prantsuse keel ja ratsutamine. Lõputöö tegin mõisaajaloost – Kuremäe mõisa näitel mõisa eluolust. Meil oli tugev kursus: tänane religiooniteadlane professor Riho Altnurme, dr Pärtel Piirimäe, filmiguru Karlo Funk, teadlased Kristel Rattus ja Andres Andersen, entsüklopedist Kristjan Kalkun jt.

Kolleegidelt õpitud häid nippe kasutamas Eesti Vabariigi aastapäeva näituse ettevalmistamisel Soomes Mikkelis. 1997
FOTO: Reet Piiri

EESTI RAHVA MUUSEUM

Pärast ülikooli otsisin tööd. Pakuti kohta rõiväärise, Baltmani konsultandiks, müügiesindajaks... Läksin hoopiski õpetajakoolitust tegema. Muuseumisse minek oli mõnes mõttes teadlik valik. Juba siis olin kokku puutunud ürituste korraldamisega, kogemus oli olemas. Näituste korraldamist oli vaja – eraldi osakonda ju polnudki varem. Tööle võeti neli inimest: avalikud suhted, majandus, näituste korraldaja ja giid. Staarid olid koos – praegu olen mina ainsana alles. Giidiks oli Indrek Park (sh hiina keel), pressiesindaja, kohviku käimalükkaja oli Karl Martin Sinijärv, muinsuspärandi ekspert Robert Treufeldt oli halduse peal. Ja siis ma sain aru, et muuseum ongi üks kõige mitmekülgsemaid asutusi, mis koondab ühiskonnas väga erinevaid valdkondi.

Tänaseks olen ERMis töötanud ligi 15 aastat

(alates 1996), olen pidanud kolme ametit – olnud näituste korraldaja, (kohakaaslusel) majahoidja ja nüüd näitusemaja juhataja. Olen tüdinenud sellest, et ühtesid-samu asju peab kogu aeg tõestama. Pidev ideede vahetus on tähtis. Suur väljakutse on asi, mis mind tööl hoiab. Märkimisväärse osa ajast olen pühendanud uue muuseumi loomisele – see on kõikehõlmav tegevus. Väljakutsetest puudu ei ole. Nördima paneb meist sõltumatute asjade käik. Kuidas suhtutakse olulistesse asjadesse, et see poleks nagu eesti asi. Ei mõisteta, kui oluline on, et ERM jääks alles järgmiseks tuhandeks aastaks.

IDEAALNE MUUSEUM

Ideaalsed muuseumid on olemas – ideaalseks muutub muuseum siis, kui inimene seal oldud aega naudib. Ideaalses muuseumis peaks toimuma mingi äratundmine, kus imetleda ja ümbritsevat tähele panna. Olen konservatiivne, minu jaoks on muuseumis olemine pigem meditatsioon, mitte niivõrd trill ja trall. Mulle on eluks ajaks meelde jäänud esimene tõeline muuseumikogemus – tulin ühikast raamatukogusse. Oli vaikus üle Tartu. Läksin Vallikraavi tänava kunstimuuseumisse, kus oli Epp Maria Kokamäe personaalnäitus maaliga „Uisutaja“ – sain olla ja kaifida – see oligi ideaalne muuseum, nüüd ma tean seda „uisutajat“. Ilu ja hurmav tunne, seista silmitsi võimalusega näha ja kogeda. On väga oluline, et õigel hetkel näidatakse midagi vägevat. Kunst ja muusika pakub troosti ja naudingut kõige lihtsamini. Kunst on palju lähemal, kui me arvame. Siis ma ei teadnud, mis vahe on kunstil ja tarbekunstil... ja ega ju tegelikult ei olegi.

ERMi võidukas lipp lehvimas Kuldkala võistlustel Otepääl. Jääpuuriga Janno Simm, Tanel Rütman, Mart Rummo, Kristjan Raba. 1998
FOTO: Agnes Aljas

HINGE PUUDUTANUD NÄITUSED

Eriti meelde on jäänud algusaja näitused – näiteks „Naine muutuv asjas“. Sain oma esimesed kogemused, kui suure pühendumusega näitusi tehti. Kõige enam olengi õppinud oma kolleegidel, kes tunnevad oma teemat ja on hingega asja juures. Oleme ülbetel 90ndatel teinud väga postmodernistlikke näitusi, mis põhinesid kontseptsioonil, näiteks „Andumus ja kirg“, „Esemed ja kola“ ja „Palju toremaid asju“. Need olid omas ajas väga kaasaegsed, kompasiime nende näitustega ajastu tunnetamise piire.

Mulle meeldivad moe-, ka moefotonäitused, samuti ühe teema näitused, näiteks vaipadest. Anu Raua autorinäitused on tohutu võimsad. Hindan hästi läbitöötatud teemanäitusi – „Siga seebiks“ või ühe žanri tippteoseid. Hindan kunsti. Johannes Pääsukese piltide sisse minek oli suurepärase. Vaimustun maailma kultuuridest, mitte ainult indiaanlastest, vaid ka näiteks Jaapanist või Hiinast.

Väga meeldib soomlaste asjalikkus Vapriikkis Tampere. Huvitav on raskete teemadega tegelemine, näiteks vabadussõja teemanäitus. Formaati ja maht on sarnased. Ka Victoria ja Alberti muuseumi teema on lahe – disainiga tegelemine on aktuaalne ja vajalik, lisaks nüüdisasjade tegemine. Tahan, et selline valdkond edeneb. Uue põlvkonna väljaõppinud tekstiili- ja metallikunstnikud oskavad traditsiooni taaskasutada. Traditsioonide uus energia ja aktiivne kasutus on minu jaoks väga oluline. Vana hea kvaliteetse kunstikäsitöö miksimine uuega – selline lähene mine meeldib mulle.

Olen oma tegevusega kahe maailma, kujundaja ja kuraatori vahel, kes sageli kasutavad eri

märgikeelt. Sageli määrab tulemuse, kuidas see dialoog kahe osapoole vahel tekib. Retooriliselt võib küsida, kes on rohkem loov – kas väljamõtleva või vormija.

30 AASTA PÄRAST?

30 aasta pärast reisin jätkuvalt, käin killavooriga mööda ilma. Mul on ka häärber, kus võiks olla mingi tegevuskunsti keskus, mõnus aktiivne tegevuskeskkond. Rändnäitusi mööda maailma avada oleks muidugi ka väga tore.

ERMi võistkond Eesti-Soome museoloogide maavõistlusel Tampere. Silver Bohl, Enno Rennit, Kristjan Raba, Anu Järs, Anu Ansu, Ülle Vahar. 2010 FOTO: Merylin Suve

Eesti Rahva Muuseumi 100. aastapäeva jaoks ekstra õmmeldud rahvarõivastes ja Kolga-Jaani kooriga laulupeol Tartus. 2010 FOTO: Pille-Riin Pregel

ROHUKÕRRED JA KLAASSEINAD

MÕNED JUHTNÖÖRID
ALGAJALE NÄITUSETEGIJALE

— SILJA PARIS —
TARTU LINNAMUSEUM

Muuseumi temaatilise näituse idee visualiseerimisel saavad tänapäeval omavahel kokku kõige erinevamad teostusprintsiihid, materjalid, kujunduselemendid. Rohukõrs on sulatatud klaasi ja vaatajale tuuakse lähemale vihmane suvehommik sajandite tagant. Saame fantaasial lennata lasta ja tellida kujundusele abiks luge-matuid tooteid – rohukõrtega klaas on pärit Dattenbergi firma looduse kollektsioonist (www.dattenberg.de). Võib kohe tellida, kui meeldib. Kuid see on kallis.

Teil on väga hea näitusemõte, põnev sisu-materjal ja soov teha korralik väljapanek, kuid piiratud vahendid ning vähesed oskused? Püüan selle ülesande lahendamisel olla abiks, sest olen osalenud ligikaudu kahesaja väljapaneku üles-ehitusel kujundaja, korraldaja või kuraatorina. Ajutiste näituste kõrvale mahub ka uute püsieks-positioonide ja muuseumide projektijuhtimisi (Oskar Lutsu majamuuseumi ekspositsioon, Tartu Õlletehase muuseum). Sellel maastikul on tekkinud rajad, mis ei lase väga kaugele eksida ja enamasti viivad sihile.

Näitus on nähtus, mille üks definitsioonidest ütleb – näitus on objektide abil materialiseeritud idee, näitus on vahendaja objekti ja vaataja vahel. Ja vahendaja vahendamine on uskumatult nauditav ja arendav tegijale endale, lisaks vaataja vaimustus.

Me saame erialakirjandusest rohkesti teoreetilist teavet tunnustatud väljapanekute loomise protsessist, kuid praktilisest tööst kuuleme õige vähe. Püüan seda olukorda leevendada.

Teoreetilisest sissejuhatuses ei pääse ka siin, sest enne klambripüstoli ja vaibanoa kättevõt-mist peavad teatud ettevalmistavad etapid olema läbitud.

Kuraator paneb paika uurimistöo suuna, kujunduse põhiprintsiipid, koopia-originaali suhted, sihtgrupid. Moodustatakse töögrupp – lisaks kuraatoritele ja kujundajatele läheb suurema väljapaneku juures tarvis logistikuid, infospetsialiste, pedagooge, nüüdsel ajal ka programmeerijaid.

Valmis saab näituse ajaplaan, rahastusskeem ja esialgne eelarve. Ürituste planeerimine eeldab, et rahavajadus on teada vähemalt aasta enne sündmuse toimumist. Toon välja read, mis kindlasti peaksid eelarves olema: fotode ja esemete koopiad, teemakohase kirjanduse ostmine, lähetustasud uurijale, konsultatsioonitasud, kuraatorite töötasu, kujundaja töötasu, näituse erimööbel, vitriinid, dekoratsioon ja postrid, pedagoogilised programmid, audiovi-suaalsed programmid, ruumi organiseerimine ja valgustus, abimaterjal, trükised, reklaam, kutsed ja plakat, avatseremoonia, turvaelemendid, lepingutasud (ka autoriõiguste ja litsentsilepin-gud), konsultatsioonitasud, transport, montaaž, ettenägematud kulud. Järgneb lepingute sõlmimine, eksponaatide valik ja seisukorra hin-

damine, nimekirjade koostamine, eksponaatide deponeerimine.

Väljapaneku planeerimisel lähtutakse sellest, kas tegemist on püsiekspositsiooni või ajutise väljapanekuga. Püsinäitust kujundades on mitmeid valikuvõimalusi: saab ehitada teemakeskkonna üles kõige modernsemate vahenditega, et hoida väljapanekut kauem „elus“, võib kasutada klassi-kalisi tehnikaid, mis „ei vanane iial“. Retrospek-tiivne stiil on alati õigustatud, kui väljapanek tuleb sobitada muinsusväärtusega hoonesse. Mõeldav on luua täiesti originaalne stiil, mida mujal pole nähtud ja mida teised võivad hakata jäljendama. Praktika ütleb, et püsinäituse puhul on otstarbekas lasta kujundustöö teha elukutseli-sel disaineril.

Ajutiste väljapanekute puhul on samad valikuvõimalused, kuid lubatud suurem tinglik-kus. Teemanäitusel on „päriselu“ vaadeldud läbi teadusliku, poeetilise või humoristliku filtri.

Muuseumil on tarvis teha põhimõtteline otsus, kas muretseda endale mõne projekti abiga optimaalne ekspomööbel (vitriinid, moodul-seinad) ja tarvikud (pildiraamid, kergstendid, roll-up süsteemid, mannekeenid), mida edaspidi saab kohandada, või jääda lootma laenamise peale. Korduvkasutuses tarvikute puhul peab silmas pidama, et nad kunagi ei hakkaks domineerima sisu üle. Kui näitust ei tehta just näitusemööblist.

Silja Paris

**Näitus „Muusika-teater – 125“
Vanemuises.
2008
FOTO: Silja Paris**

**Fotoprojekt-sioon suures ruumis. Tartu Linnamuuseumi näitus „Inimesed, puunõud, märgid“ Narva kindluses. 2003
FOTO: Tiia Reisner**

Olvi Õlletehase
Muuseum
Iisalmis
FOTOD: Silja
Paris

Kvaliteetsed tulemused on kiired tulema, kui järgida järeleproovitud reegleid: näitused on meeskonnatöö, lohakus ja traagelniidid on lubamatud, tekstid peavad olema hästi loetavad ja lühikesed, esemed peavad olema alustel.

Kõik eelnenu on tavapärane suurte muuseumide ja mahukate väljapanekute puhul. Väikese muuseumi tegijal tuleb tõenäoliselt mõelda samades kategooriates. Teades alustõdesid, on tal palju turvalisem tunne luua oma väikseid ilusaid ja väärtuslikke vaatemänge.

Sageli on kuraator ja kujundaja üks ja sama inimene. Ei maksa karta näitust ise teha. Muuseumirahvas talitab enamasti intuiitiivselt õiges suunas. Kvaliteetsed tulemused on kiired tulema, kui järgida järeleproovitud reegleid: näitused on meeskonnatöö, lohakus ja traagelniidid on lubamatud, tekstid peavad olema hästi loetavad ja lühikesed (mitte rohkem kui 14 rida ühel kirjepildil), esemed peavad olema alustel. Arvestada tuleb ruumi ergonomikaga – liiga suurt pinda saame vähendada sooja ja tumeda värviga, ka fotoprojektsiooniga (foto lk 43). Väike tuba muutub avaramaks perspektiivpiltide ja dioraamide abiga (foto lk 44 ülal). Esemed omandavad maagilise mõju, kui neid ümbritseb väga hele sein, lagi ja põrand. Sobiv suunatud valgus on näituse tähtsamaid elemente.

Soovitada võib ka võtteid, mis tavaelus tunduvad veidrad, kuid näituse sisukäsitlusest lähtudes asjakohased. Kesise ja ühetüübilise materjali elavdamiseks võib korrata kujunduselementi motiivi, võib eseme või trükise asetada mittetraditsioonilisel viisil ja ebatavalisse paika (foto lk 44 all). Laste meeli saab köita võttega, kus dekoor on loodud ebaproportsionaalsuse põhimõttel – kuidas näeb aardeid piraat või kassapidaja, mis hakkab rohtaias jalutades silma hiiglasele, mis põialpoisile.

Tihti oleme kimpus sellega, et trükised ei paku väljapanekus haaravat vaatepilti. Kuid veidi vaeva mullažide tegemisel ja mulje on hoopis teistsugune (foto lk 45 ülal). Harjumuslikult paigutame vitriinid seina äärde, kuid ka ruumi keskelt alustades saame nauditava esteetilise tulemuse (foto lk 45 all).

Mulle on meeldinud kujundada lavastusi eraldi ehitatud bokssidesse – seda õnnestus teha Tartu Linnamuuseumi Oru tänava ruumides. Niisugust piiratud, välisruumi mõjust vaba instseneeringut õppisin kasutama kauaaegselt Vanemuise peakunstnikult Meeri Särelt. Objekt on ju niikuinii oma loomulikust keskkonnast välja kistud, komponeerime siis tema ümber uue meloodia.

Esemeid pole näituse jaoks kunagi vähe, oleneb, missugusesse konteksti nad asetame. 1999. aasta Narva festivalil auhinnatud Tartu Linnamuuseumi näitus „Pärnu – lõbus linn“ rajaneb hoopis nukrale kastitäiele portselanikildudele (foto lk 46 ülal).

Minevikusündmuste kronoloogilise loetelu kõrval on alati võimalus esitada vaatajale kosutavaid alternatiivajaloolisi mõistuhetki. Näiteks Tartuga tihedalt seotud Rooma paavsti legaat Antonio Possevino tegi Jam Zapolski rahu

(1582) sõlmimise ajal Ivan IV-le ettepaneku läkitada vene noori mehi Rooma, et nad õpiksid seal ladina keelt ja moodsaid teadusi ning õpetaksid ise eurooplastele vene keelt. Tsaar oli kategooriliselt vastu. Ta väitis, et noored tooksid Venemaale naastes kaasa vabamõtlemist ja korralagedust. Missugune olu 17. sajandi Euroopa, kui hulgaliselt bojaaripoegi oleks Euroopas ilma teinud?

Minevikuteemade käsitlemisel võib mannekeenidena lugusid jutustama panna võtmeisikud (kroonikud, piiskopid, tuntud rändurid), kes seletavad lahti mõjud ja muutused poliitikas, kaubanduses, hariduses.

Mäng ja lavastus on tõeliselt ahvatlevad, kuid hetkekski ei tohi unustada, et need võttes on vaid abiks teema ja museaali esiletoomisel. Meeles peab olema ka eksponaadi turvalisus ja nõuetekohane esitus.

Kui tulevasest näitusest on kujunduseskiis valmis, siis võib alustada praktilist tööd.

Heal tasemel dekoori on väljapanekule võimalik lisada, kui õppida arvutis lihtsamate kujundusprogrammidega töötama. Kutsed, väiksemad plakatid ja igapäevase muuseumile vajaliku tarbegräafika saab kohapeal kujundada ning värviprinteril trükkida. Asutusel on kasulik omada Adobe'i perekonna tarkvara (InDesign, Illustrator, Flash jne) komplekti. Programmis InDesign loodud failid sobivad hästi ka trükifirmadele saatmiseks.

Väljatrükitud saab korralikult paigutada suurematele postritele, kui muretseda erineva paksusega *kapaplasti*. Alusmaterjale on palju –

Trükis oksal
FOTO: Tartu
Linnamuuseum

uuemad *dibond*, *alubond* plastikud on populaarsed, kuid *kapa* on käepäraste vahenditega ikkagi kõige kergemini töödeldav. Tarvis on kahepoolset liimpaberit (*doppio*) ja laminaatkile (www.proplastik.ee). Suuri värvilisi taustapabereid ja

Tartu Linnamuuseumi näitus
„Tartu suurmehi“.
2002
FOTO: Tiia
Reisner

Sametisse pakitud esemalused. Heinar Ivanovi märkide kollektsioon Tartu Linnamuuseumis. 2009
FOTO: Joonas Öunapuu

kartongi võib soetada näiteks firmast Zelluloos. Postrite ning piltide riputamiseks sobib endiselt tehishöhv, sest see ei torka silma. Praktilised on ühekordsed vedrukonsud, mida saab tellida kontoritarvete äridest. Igal näitusemeistril peab olema väga hea metalljoonlaud, paberigiljotiin, metalltoega vaibanuga, lõikealus... ja muidugi igasuguseid kleepse ja nätsu ka. Nööpnõelu ei maksa põlata, sest erinevate näituste jaoks saab eksponaadi aluskuubikud vastavat värvi tekstiili sisse pakkida (foto lk 46 all).

Kui otsustate tellida trükkfirmalt dekoori, siis soovitan pilt trükkida tekstiilile (elemente saab alati taaseksponeerida, 1 m² täistrükki maksab 400–700 krooni). Eriti vajavad suured pinnad ühtlase trükikvaliteediga katet. Olen Tartu Vanemuise teatri jalutusruumi seinale mitmeid

näitusi teinud ja saanud sealt hea kooli suurte pindade organiseerimises ning info ja teksti proportsioneerimises. Kahe meetri kaugusel asuv tekst peab olema vähemalt 36-punktiline, siis näeb vaevata lugeda

Näituse tegemisel kasutatakse tihti anonüümseid faktuuritaustu, loodusvaateid, temaatilisi pilte. Internetist on neid sünnis võtta vabadeltsaitidelt, näiteks aadressidelt www.flickr.com, www.textureking.com, www.bigfoto.com.

Lisaks Eesti disaini- ja tootmisfirmadele leiab internetist huvitavat ja kasulikku vaatamist. Väike valik: www.csistorage.com, www.clicknet-herfield.com, www.reier.de/portal.html, www.mba-worldwide.com, www.klemproducts.com, www.panelock.com, www.shopequip.co.uk/cat.asp.

Kõike sobivat saab ka tellida, kui on vahendeid. Siin ei ole iroonilist allteksti, sest projekte kirjutades on tähtis osata oma soovi kirjeldada ja konkreetse tootega illustreerida.

Kui olete oma esimese näituse tegemisel leidnud mõnest siintoodud tähelepanekust abi, siis kutsuge tulemust vaatama. Alati võib lisanõu küsida, sest paljud loomingulised võtted, vaatenurgad, abiliste andmed jäid veel tallele. Minu aadress on silja.paris@katarina.ee.

ÕLIGA LÕUENDILE MAALITUD ELUKILD

EHK ISIKU MUSEAALIKS SAAMINE

— ALEKSANDRA MURRE —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

Vahel kaob taju, et muuseumieksponaadid on kunagi, enne muuseumisse jõudmist elanud oma elu ning olnud osa reaalsest inimeste reaalsest elust. Üks asi on vaadata kunstimuuseumis vanu portreid kui kunstiteosed, teine asi kui kunstniku ja modelli kunagist kohtumist, olgu siis kavandatud või juhuslikku ning sellest kohtumisest sündinud ja pildil jäädvustatud lugu. Kahe vaate lähtekohad ja perspektiivid võivad olla niivõrd erinevad, et välistavad ristumise, rääkimata siis kokkusulamisest. Aga vahel siiski juhtub ka seda, et mälu museaali kunagisest „päris“ elust jõuab muuseumi, asja „legend“ muutub killukeseks konkreetse inimese tõelisest eluloost.

Kadrioru kunstimuuseumi hoidlas on kõrvuti kolm kuulsa vene kunstniku-filosoofi Kuzma Petrov-Vodkini maali. Neist üks on „Tütarlaps nukuga“, millelt vaatab vastu tõsise ilmega sinisilmne linalakk. Tütarlaps istub valges pitsiga kleidis soojast suvevalgusest tulvil ruumis, käes nukk, kellele ta ilmselt ei mõtle, vaid vaatab

keskendunult enda ette, ilmselt teda portreeriva kunstniku silmadesse. Portree tagaküljel on kunstniku hoogsa pintsliga kirjutatud vene keeles „Tatulja portree. 1937. 74 × 65“. Kes on see laps ja kuidas maali sündis, oli kunstimuuseumis kuni viimase ajani teadamata. Petrov-Vodkini konkreetse maali kohta osati vaid öelda „Tütarlapse portree“ ning et see saadeti Eesti Kunstimuuseumi 1950. aastal Leningradi Riiklikust ostukomisjonist ja selle väärtuseks oli tookord 5000 rubla. Samal ajal, kui muuseumis ei teatud midagi portreeritud tütarlapsest, ei teadnud Tatulja ega tema perekond maali saatusest ja asukohast.

Kaks lugu said kokku, kui muuseumi helistas üks daam, kes küsis, kas meie muuseumis on olemas kunstnik Petrov-Vodkini portree ühest tüdrukust nukuga. Ennast esitas ta kui kujutatut sugulast. Päev hiljem kohtusime temaga muuseumi uuringuteruumis, molbertil kinnitatud „Tatulja portree“. Tatjana Gekker, filmirežissöör Moskvast, oskas rääkida nii mõndagi maali

Aleksandra
Murre

Kuzma Sergejevitš Petrov-Vodkin. „Tütarlaps nukuga“. 1937. 74 x 65 cm. EKM VM 576

loomisest ja sellel kujutatud isikust. Meie poole oskas ta pöördus seetõttu, et portree repro on avaldatud Kuzma Petrov-Vodkini näituse kataloogis (1966) ja maali asukohaks märgitud Tallinna Riiklik Kunstimuuseum. Gekkeri jutust saimegi teada, et kunstnik Petrov-Vodkin on sellel maalil kujutanud oma ristitütart, sõbra Ludwig Urlaubi tütar Tatjanat, kui see oli seitsmeaastane. Nüüd kannab ta nime Tatjana Lvovna Piletskaja (isanime oli ta sunnitud vahetama sõja ajal, kui isa etnilise sakslasena saadeti vangilaagrisse) ning on Venemaa teeneline kunstnik, Peterburi teatri Baltiiski Dom ja Prijut Komediandov elav legend ja tuntud filminäitleja, kelle täheleand algas filmiga „Erinevad saatused“ („Разные судьбы“, 1956). Praegu 84-aastane Tatjana on endiselt särav ja elegantne ning daami töökus paneb imestama temast palju nooremaid kolleege. Teatri- ja filmitöö kõrval tegeleb Tatjana Lvovna Piletskaja juba aastaid oma suguvõsa uurimisega. Ta on avaldanud kolm raamatut Urlaubide suguvõsa ajaloost, isiklike memuaare ja luulet: „Серебряные нити“, „Хрустальные дожди“, „А у всех судьбы разные“.

Nüüdseks on teada ka see, et väikese Tata (see oli Tatjana Urlaubi kodune hüüdnimi) portree maaliti kunstniku suvekodus Siverskaja külas Leningradi lähistel. Urlaubide ja Petrov-Vodkinite suvilad asusid lähestikku, mis soodustas läbikäimist ja sõprust. Urlaube tundis Petrov-

Vodkin juba kooliaastatest, Ludwig Urlaubi isa oli samuti kunstnik, vanaisa tunnustatud raudteearhitekt. Perekonnad korraldasid suviti ühiseid teeõhtuid, kus lapsed ja suured koos teatrit tegid, „elavaid pilte“ etendasid, Petrov-Vodkini lapsed musitseerisid ja laulsid ning Tata tantsis. Just ühel sellisel õhtul palus kunstnik Tata plastikast ja graatsiast võlutuna tüdrukul endale poseerida, samas manitsedes ema Tatat balletikooli saatma. (Nii ka juhtus, sama aasta sügisel võeti Tatjana vastu balletikooli, kuid sõja-aastad ja raske elu evakuatsioonis Permi oblastis tegid baleriinikarjäärile lõpu.) Järgmisel hommikul pani ema tüdrukule selga ilusa kleidi ja andis kätte nuku ning maalimiseseansid kunstniku suvila verandal võisid alata.

Seitsme päevaga oli portree valmis. Tüdruk tundub sel ehk veidi vanem, kui ta oli, kunstnik on kujutanud teda justkui tulevikus, ette nähes tema keerulist loomingu- ja eluteed. Portreed Tata perekond endale ei saanud, sest tegemist oli näituse tarvis maalitud teosega. Mis Tatale jäi, oli mälopilt, mälestus 1937. aasta suvepäevadest ristiisa verandal ja valgses kleidis tüdrukust...

Taaskohtumine „iseendaga“, oma lapsepõlvportreega toimus palju aastaid hiljem Vene Muuseumis Leningradis, kus 1966. aastal toimus esimene suur Petrov-Vodkini näitus. Koos isaga läks Tatjana, lootuses näha ühtlasi mõlemale nii tähtsat teost, näitust vaatama. Ja seal see oligi!, kuid paraku pealkirja all „Kaluri tütar“. Pettunud isa läks muuseumi direktori juurde ütleva, et nende pere ei ole kalandusega kuidagi seotud, misjärel sai teose nimeks „Tütarlaps nukuga“.

Võib tekkida küsimus, miks sellist isiklikku lugu avaldada ajakirjas Muuseum. Ehk selleks, et taaskord korrata, et kuigi sellised lood võivad tunduda vähetähtsad, aitavad need vaadata eset mitte abstraktse museaali, vaid elava ajaloo killuna, luua silda konstrueeritud (kunsti)ajaloopildi ja inimese isikliku minevikukogemuse vahel.

ALEKSANDER KRULL

5. september 1922 – 1. oktoober 2010

1. oktoobril 2010. aastal lakkas tuksumast Aleksander Krulli süda. „Mootor ei taha enam töötada,“ kurvastas ta vaimuerksa ja targa inimesena paratamatust tunnetades viimastel aegadel.

Temaga seoses meenub palju huvitavaid, naljakaid, asjalikke ja inimlikke seiku. „See oli siis, kui Krull...! Kas mäletad, kuidas ta...?“ Aleksander Krull oli ju erakordselt värvikas inimene! Ta kiirgas teotahet ja optimismi. Niisugused inimesed on sündinud loojateks, juhtima, innustama, nakatama, nad ei jäta kedagi ükskõikseks ja nendega ei ole alati kerge, sest nad on isiksused.

Aleksander Krull sündis 5. septembril 1922 Smolenskis. Isa Viktor Krull tõi 1923. aastal perekonna Eestisse, esiti Tartusse, siis koliti Võrru. Siin elas Aleksander kogu oma elu Kreutzwaldi põhimõtte järgi – tähtis ei ole mitte see, kus sa elad, vaid kuidas sa elad!

Vanematelt päris Krull muusikaalsuse – tema isa oli tuntud muusik ja näitleja, venelannast ema oli saanud hea koduse muusikalise hariduse. Kultuurilembene lapsepõlvkodu andis kaasa keelteoskuse, hea kasvatuse ja töökuse.

Aleksander Krull lõpetas Võrus gümnaasiumi. Kõrghariduse omandas Tartu Riiklikus Ülikoolis, mille lõpetas kaugõppes juristi diplomiga.

1943–1947 oli Aleksander Krull Kandle teatri majandusjuhataja, 1947–1951 Võru maakondliku kultuurimaja direktor. Ta lükkas sõjajärgsel raskel ajal taas liikuma Võrumaa kultuurielu. Kõige pikema perioodi oma elust, 1951–2002 oli Aleksander Krull seotud 1941. aastal asutatud Kreutzwaldi memoriaalmuuseumiga – 1995. aastani oli ta direktor, pärast seda osakonnajuhataja. Krulli eestvõttel kasvas Lauluisa muuseum, muuseumi käsutusse saadi praegused hooned, neid remonditi korduvalt, koostati kolm uut ekspositsiooni. Sellesse aega mahub Mõniste muuseumi liitmine Kreutzwaldi muuseumiga, Võrumaa muuseumi loomine, viimasele uue maja ehitamine, koduloolise ekspositsiooni koostamine ja eksponeerimine. 2002. aastani muuseumi valduses olnud Suure Munamäe vaatetorn muutus heaks turismiobjektiks. Krull oli ka koduloolise ja looduskaitse tegevuse algataja ja eestvõtja Võrumaal.

Aleksander Krulli sügav armastus ja lugupidamine kuulus muusikale. 1947–1951 oli ta Võru sümfoniettaorkestri administraator ja orkestrant. Alates 1947. aastast osales Krull aktiivselt maakondlike laulupidude ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Aastail 1950–1992 oli ta naiskoori Kannel ja 1952–1962 segakoori Tervis dirigent. Viimastel aastatel musitseeriti koos Kandle koori seniiorlauljatega. Mida Krull ette võttis, seda tegi ta ülimalt pühendumisega, visalt, paiguti koleeriliseltki, mahajääjaid kiirustades, läbemata paigal püsida. Nii edenesid ja arenesid asjad. Aleksander Krull oli tulemusele mõtlev inimene, seatud eesmärgile jõudmisel ei tunnistanud ta vabandavat väljendit – ei saa, ei ole võimalik!

1965. aastal omistati Aleksander Krullile Nõukogude Eesti teenelise kultuuritegelase aunimetus. 1999. aastal autasustas Eesti Vabariik teda Valgetähe V klassi teenetemärgiga.

Aleksander Krull oli hea ühiskondliku närviga, oma maa saatusele kaasa elav, tulihingeliselt maailma parandav, vaheda sõna ja sulega inimene, kes jäi erandlikult ja isepäiselt parteituks nii nõukogude ajal kui ka praeguses vabas Eestis. Aastail 1993–1999 oli ta lugupeetud linnakodanikuna Võru Linnavalikogu liige. Aleksander Krull oli Võru linna aukodanik.

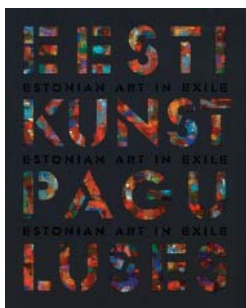
Aleksander Krull sängitati 10. oktoobril 2010 Võru kalmistu mulda.

BERNT NOTKE – UUENDUSTE JA TRADITSIOONIDE VAHEL

Eesti Kunstimuuseum

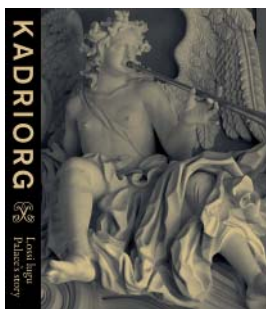
Raamat kujutab endast Niguliste muuseumis 11.6.2009–25.4.2010 toimunud samanimelise näituse kataloogi. Ülevaade Läänemere piirkonna kuulsaima keskajegse kunstniku elust ja tema töökoja loomingu, samuti Notke aasta tähistamisest Tallinnas. Autor Anu Mänd, kujundaja Liina Siib. Eesti ja inglise keeles, rikkalikult illustreeritud.

EESTI KUNSTI PAGULUSES

Eesti Kunstimuuseum

Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi koostööna valminud Kumu kunstimuuseumi näituse „Eesti kunst paguluses“ (3.9.2010–2.1.2011) mahukas kataloog. Raamat annab põhjaliku ülevaate Teise maailmasõja ajal Eestist põgenikena lahkunud ning võõrsil oma tööd jätkanud eesti kunstnikest. Koostajad Kersti Koll, Reet Mark, Tiiu Talvistu, kujundaja Tiit Jürna. Eesti ja inglise keeles, rikkalikult illustreeritud.

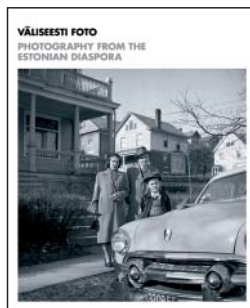

KADRIORG. LOSSI LUGU

Eesti Kunstimuuseum

Põhjalik uurimus Kadrioru lossi ajaloo alates Peeter I ajast kuni tänapäevani. Raamat pöörab pilgu traditsioonilise vormikeskse arhitektuurialoo juurest lossi poliitilisele ja sotsiaalsele kontekstile. Lossilt kui ehitisel, füüsilisel objektile on rõhk nihkunud tema kasutamisele ja

sellele, kuidas erinevate valdajate ajal on palees lavastatud riiklikke representatsioone ja rahvuslikke identiteete. Raamat pakub värsked vaatenurki ja uusi fakte Kadrioru kaugemast ja lähemast minevikust ning sisaldab rikkalikult pildimaterjali Eesti, Venemaa ja Itaalia kunsti- ja fotokogudest, millest suur osa avaldatakse esmakordselt. Autorid Jüri Kuuskemaa, Aleksandra Murre, Mart Kalm, Kadi Polli. Koostajad Aleksandra Murre, Kadi Polli. Kujundaja Tiit Jürna. Eesti keeles, resümee inglise keeles. Rikkalikult illustreeritud.

VÄLISEESTI FOTO

Eesti Kunstimuuseum

Kataloog kaasneb näitusega „Väliseesti foto“ Kumu kunstimuuseumis 8.10.–19.12.2010 ning tutvustab pärast Teist maailmasõda Euroopas ja Ameerikas paguluses tegutsenud eesti fotograafide loomingut ja kultuuriloolist materjali väliseesti fotoarhiividest. Sisaldab artikleid Dorothee Goetzelt ning Peeter Linnapilt. Koostajad Eha Komissarov, Ellu Maar, kujundaja Jaanus Samma. Eesti ja inglise keeles, rikkalikult illustreeritud.

SIMSON JA DELIILA. ITAALIA MAALI LUGU

Eesti Kunstimuuseum

Mikkeli muuseumi näitusega „Simson ja Deliila“ (13.11.2010–30.4.2011) kaasnev kataloog, mis on pühendatud ühe Eesti kontekstis haruldase 17. sajandi Itaalia maali (Napoli koolkond, Andrea Vaccaro vanema ateljee?) uurimise ja unikaalse restaureerimise loole. Autorid Kadi Polli, Tiina-Mall Kreem, Mai Levin, Marco Riccomini, Hilikka Hiiop. Koostajad Hilikka Hiiop, Tiina-Mall Kreem. Kujundaja Villu Plink. Eesti ja inglise keeles, rikkalikult illustreeritud.

Kataloogi lisa: maali „Simson ja Deliila“ uurimist ja restaureerimist jäädvustav dokumentaalfilm DVD-l. Kontseptsioon Hilikka Hiiop, montaaž Villu Plink, kaamera Mati Schönberg.

POPKUNST FOREVER

Eesti Kunstimuuseum

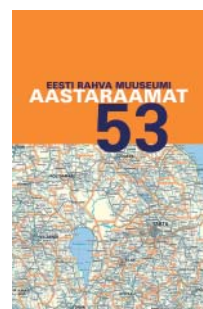
Raamat käsitleb eesti popkunsti 1960. ja 1970. aastate vahetusel. Autor vaatleb popkunsti fenomeni omaaegse tuntud rühmituse SOUP '69 tegevusest laiemalt ning soovib esile tuua Eestis loodud popkunsti selget kohalikku eripära. Autor Sirje Helme, kujundaja Martin Pedanik. Eesti ja inglise keeles, rikkalikult illustreeritud.

RAADI RAAMAT. PILDID SÜNDINUD ASJADEST

Eesti Rahva Muuseum ja ERMi Sõprade Selts

Kauni ja Tartu ajaloo väga erinevaid rolle täitnud Raadi lugu jutustatakse rohkem kui 500 foto, artiklite, dokumentide, ajaleheväljalõigete ja mälestuste kaudu. Artiklite autorid on Helmut Piirimäe, Tiit Rosenberg, Piret Üunapuu, Tiit Sild, Anto Raukas, Agnes Aljas, Merli Sild, Ülo Siimets, Sirje Madisson. Koostajad Ülo Siimets, Sirje Madisson, Jane Liiv. Toimetajad Tuuli Kaalep, Toivo Sikka, Jane Liiv, Sirje Madisson, Pille Runnel, Merike Tamm. Kujundus, küljendus ja kalligraafia Merike Tamm. Foto- ja reprotööd Anu Ansu, Arp Karm, Merylin Suve, Merike Tamm.

EESTI RAHVA MUUSEUMI AASTARAAMAT NR 53

Eesti Rahva Muuseum

Aastaraamat avaldab artikleid Eesti etnoloogiast, museoloogiast ja kul-

tuuriuringutest. 2010. aasta numbris keskendutakse Eesti suvitradiitsioonide muutumisele, Eesti ja Bulgaaria töökultuuri võrdlusele, uuritakse Hiiu- ja Naiste rolli komide usuelus. Lisaks vaadeldakse ERMi audiovisuaalse kogu kujundamist ning kultuurilise osaluse võimalusi ERMi näitel. Aastaraamatus antakse ka põhjalik ülevaade muuseumi 2009. aasta tegevusest. Peatoimetaja Pille Runnel, toimetajad Agnes Aljas, Tuuli Kaalep, Toivo Sikka.

ЭСТОНИЯ. СТРАНА, НАРОД, КУЛЬТУРА

Eesti Rahva Muuseum

ERMi püsinaäituse venekeelne kataloog käsitleb Eesti ajalugu kuni tänapäevani, siinse ühiskonna (kodu ja pere, nimed, suguvõsa, erinevad Eestis elavad rahvad), traditsioonilise eluringi (sünd, täiskasvanuks saamine, abiellumine, sünnipäev, matused) ning tähtpäevadega (isiklikud, kalendri- ja riiklikud tähtpäevad) seotud teemasid. Lisaks antakse ülevaade rahvakunstist ja loovusest Eesti rahvakultuuris. Koostaja Vaike Reemann.

LÄKITAJAD. VÄEGA ESEMED 2011/2012. CARRIERS OF POWER

Eesti Rahva Muuseum

Kaheaastakalendri eesmärgiks on tutvustada Eesti Rahva Muuseumi rikkalikke kogusid. Omanäolise seeria kolmandasse kalendrisse valitud esemed on seotud rahvausundiga. Kalendri lehekülgedelt vaatavad vastu näiteks Peko, tuhkapoiss ja tuhkatüdruk ning samuti mitmed Aafrikast pärit väga esemed ERMi võõrrahvaste kogudest. Koostajad Siret Saar, Külli Lupkin. Fotod ja kujundus Kalle Müller (Momo).

JEF. JOURNAL OF ETHNOLOGY AND FOLKLORISTICS

VOL. 3, NO. 2 (2009)

Special Issue: Cultural Heritage: Entanglements of Knowledge, Creativity and Property

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Tartu Ülikool

Esimene kahest kultuuripäranditeemalisest erinumbrist. Toimetaja Kristin Kuutma Tartu Ülikoolist.

VANADE TEHNIKATE UUS ELU. KÜÜBITEGU. DVD

Eesti Rahva Muuseum, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit

DVD sisaldab praktilisi tööjuhendeid küübi valmistamiseks ja kaunistamiseks (48+13 min), artiklit küüpidest ERMi kogudes (pdf), räägitakse ka küüpidest Hiiu- ja Naiste (6 min) ning isiklike mälestusi (7 min). Koostajad Vaike Reemann, Mairo Selgmäe, Andres Koidu.

TARTU LINNAMUSEUMI 16. AASTARAAMAT

Tartu Linnamuuseum

Artiklid on pühendatud Tartu planeerimisele ja välisilme kujunemisele ajaloos, autoriteks Eero Heinloo, Epi Tohvri, Mart Siilivask, Lea Teedema ja Tõnis Kimmel. Publitseeritud on kaks 1881. aastal Tartu Käsitöölise Seltsi juures loodud kunsttöndusmuuseumi tegevust kajastavat dokumenti, arhivaarid Tiiu Oja ja Lea Teedema teevad ülevaate seltsi ja selle muuseumi ajaloost. Erinevad

kirjutised tutvustavad muuseumi ja selle filiaalide tegevust 2009. aastal. Koostaja ja toimetaja Marge Rennit, kujundaja Peeter Paasmäe.

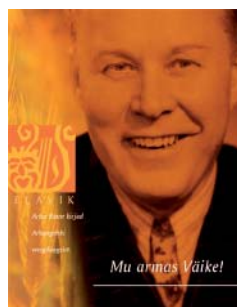

ÜKS NAINEN KURBADE SILMADEGA. EESTI LUULETAJA MARIE HEIBERGI ÖNNE JA VALU, RÖÖMU JA MURE LUGU KIRJADES

Elavik 11

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Trükis sisaldab Marie Heibergi (1890–1942) kirju Friedebert Tuglasele aastatest 1906–1918. Lisaks kirjadele on raamatus seni trükis avaldamata luulet, fotosid ja kommentaare. Trükise juurde kuulub CD Särevi Teatritoas toimunud salongi-õhtuga „Üks naine kurbade silmadega...“. Koostajad Ivi Lepik ja Kirsten Simmo, eessõna autor Viivi Luik, kujundus ja trükimakett Kadi Pajupuu. Kirjastaja SE&JS. Raamatu väljaandmist toetas Eesti Kultuuriministeerium.

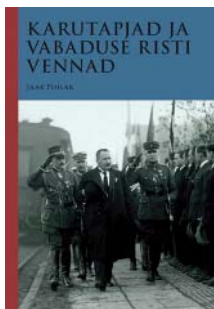

MU ARMAS VÄIKE! ARTUR RINNE KIRJAD ARHANGELSKI VANGILAAGRIST

Elavik 12

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Trükise sisuks on kirjad, mis saatuse tahtel leiti Artur Rinne kauaaegse elumaja Salme 25 pööningult just 2010. aasta mais, enne laulja 100 aasta juubelit. Arhangelski vangilaagrist saadetud kirja-des oma naisele peegeldub Artur Rinne tundelisem pool, vangilaagri eluolu ning mitte just kõige sõbralikumad hoiakud tolleaegse ühiskonna ja režiimi suhtes. Koostaja Risto Lehist, eessõna autor Mati Põldre, kujundus ja trükimakett Kadi Pajupuu. Kirjastaja SE&JS. Raamatu väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapitali helikunsti sihtkapital.

KARUTAPJAD JA VABADUSE RISTI VENNAD

Viljandi Muuseum

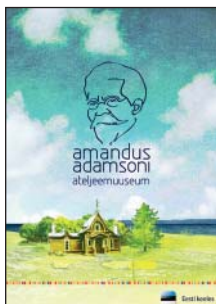
Raamat annab ülevaate Läti Karutapja ordeni ja Eesti Vabaduse Risti ajaloost ning kasutamisest. Mahukama osa moodustavad ordeni pälvitud isikute ülevaatlikud elulood. Teos on rohkesti illustreeritud teemakohaste fotodega. Lisatud on kronoloogiline loend mõlema riigi teenetemärkide annetamise kohta ning läti- ja ingliskeelne lühikokkuvõte. Autor Jaak Pihlak, toimetaja Ain Vislapuu, kujundaja Herki Helves.

LÄÄNEMAA MUUSEUMI TOIMETISED XIII

Läänemaa Muuseum

Muuseumi aastaraamatus on artikleid Haapsalu arheoloogiast, Liivi sõjast Läänemaal, rannarootslaste riietumistavadest, metsavendlusest Läänemaal jm. Toimetaja Anu Lepp, keeleteoimetaja Sirje Toomla, kujundaja Epp Õlekõrs.

AMANDUS ADAMSONI ATELJEEMUUSEUM

Raamatu põhirõhk on asetatud Amandus Adamsoni elule ja tema kodudele Paldiskis. Sugupuu koostamisel on kasutatud kirikuraamatuid, mille tulemusena on korrigeeritud varasemates väljaannetes esitatud ning lisatud uusi andmeid. Eraldi peatükina on esmakordselt trükitud Amandus Adamsoni vanema tütre

Corinna mälestusi oma isast, mis leiti vihkuna suveateljeedest. Trükis on koostatud Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi püsiekspositsiooni lisana. Eesti, vene, inglise, saksa ja soome keeles. Koostaja Kätlin Janson.

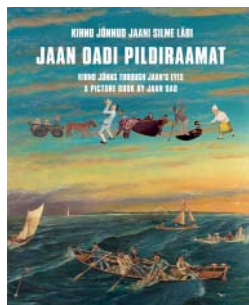

KEILA LINNUS KESKAJAL Harjumaa Muuseum

Trükis on heaks kaaslaseks neile, kes soovivad tutvuda Harjumaa Muuseumi kõrval asuvate keskaegse linnuse varemetega omal käel. Mitmete fotode ja joonistega voldik annab ülevaate linnuse erinevatest ehitusjätkudest, omanikest ja uurimisloost. Voldiku koostaja Liisi Taimre, kujundaja Rein Seppius. Eesti, vene, inglise, saksa ja soome keeles. Tasuta.

UNUSTATUD LINNUSED, PÜHAKOJAD JA PIISKOPID Jõhvi Muuseumi Seltsi toimetised

Raamatu peateemaks on keskaegse Alutaguse piirkonna ajalugu, mille keskmes on Jõhvi tõenäoliselt juba 13. sajandil ehitatud kindluskirik. Kogumik sisaldab seitse teadusartiklit, autoreiks Villu Kadakas, Märk Mõtuste, Jevgeni Kaljundi, Uno Herman, Tiit Saar, Mariina Viia ja Vallo Reimaa. Kogumik on pühendatud kümne aasta möödumisele Jõhvi Muuseumi Seltsi tegutsema hakkamisest 2000. aastal. Koostaja, autor ja toimetaja Vallo Reimaa, küljendaja Ermo Sallert.

KIHNU JÕNNUD JAANI SILME LÄBI. JAAN OADI PILDIRAAMAT Kihnu Muuseum

Raamat on pühendatud kihnlasele Jaan Oadile, keda on peetud eesti naivismi klassikuks ja kelle pärandiks on ulatuslik sari Kihnu ajaloo ainelisi maale. Jaan Oadi maalitud nn Kihnu ajaloo piltide sarja kuulub ligi sadakond pilti. Need tööd valmisid paguluses Kanadas enamasti 1960.–70. aastatel, kõneldes autori

igatsusest kodusaares järele. Koostajad Inge Laurik-Teder ja Sirje Pallo, toimetaja Joel Sang, kujundaja ja küljendaja Lea Tammik. Koordinaator Maie Aav.

Tiiu Pukk HÄÄDEMEESTE Häädemeeste muuseum

Häädemeeste on tuntud paigana, kus on kaunis loodus, pikaajalised haridus- ja kultuuritraditsioonid, ilusad kirikud, maavarad ja eestlaste esimeste kaugsõidupurjekate ehituskoht. Selles raamatus on tutvustatud Häädemeeste 450 aasta pikkust ajalugu.

CHANGING MUSEUMS – VIEWS OF EXHIBITIONS FROM FINNISH CULTURAL HISTORY MUSEUMS

Kimmo Antila

Museum Centre Vapriikki

During the past decade the exhibitions of the Finnish cultural history museums have changed in several ways. The exhibition topics have expanded from item-centred ones to new thematic symbioses, which daringly contribute to the new thematic community borders. The exhibition, its architecture and techniques have developed and reached a new level. The article studies these three central topics in view of examples from the past few years. The author has based his research on the museums near to his workplace – the museums in Tampere, which are among the biggest in Finland by their content – the Museum Centre Vapriikki and the Rupriikki Media Museum. Furthermore, the author explores new viewpoints at the Gustaf Museum, which belongs among the Serlachius museums and is housed in the old head office of Mäntä Paper Mill, and the KaMu Espoo City Museum in the Espoo WeeGee Exhibition Centre. The article also mentions some other Finnish museums, which have improved exhibition topics, using novel means.

MUSEUM EXHIBITION IN CULTURAL PICTURE

Aivar Pöldvee

Without delving deeper into statistics, we can claim that the majority of people not only miss most of the museum exhibitions, but also have not heard anything about them. However, figures indicate that the number of museum visitors in Estonia is much greater than the number of inhabitants. Half of the approximately two million statistical museum visitors frequent the ten most popular museums, while the other million visits are divided between the remaining 286 museums. How and by what means does a museum attract its visitors and communicate with them; how does a museum participate in a cultural debate with its expositions, to what extent does an exhibition deserve the interest of the media and the public and what does the trick?

The 1500 exhibitions in the list of museum statistics are, undoubtedly, very different. Merely budgetwise, there is a huge difference between exhibitions staged on, for example, thirty, three hundred or three thousand square meters. While the exhibition budget of the big museum covering long-term preparations, foreign partners, insurance taxes, books in colour printing and advertising can amount to several million kroons, then the majority of exhibitions

are made up of the so-called low-budget expositions, of which many are virtually no-budget ones. As the exhibition is the main expression of museum work and the most important means of communication, most visitors equate a museum with its expositions.

Marketing also penetrates the museum world, endangering us to become similar to those who we should actually differentiate from. Here the author refers to entertaining thematic parks and the like, where the exhibit is an attraction or a product, and the visitor is treated as a customer and consumer, whose money has to be taken from them. Unlike the entertainment world, the museum is a conservative establishment by its nature, and the visitor appreciates, above all, its credibility and authenticity.

The main question is whether the public's prejudice regards the museum exhibition as a dusty amateurism or it becomes a cultural medium, which addresses the audience as powerfully, intriguingly and with a clear message like, for instance, theatre, literature or a movie. Besides, we could also dream about a competent critic, who, as an impartial observer, would analyse a permanent exposition or an exhibition at the museum just like the best theatre or literary critics do in their field.

RESEARCH AT THE SERVICE OF MUSEUM EXHIBITIONS

Marge Rennit

Development Manager, Tartu City Museum

We usually talk about research and scientific investigation at museums, without determining more precisely what we mean and if these two really differ from one other. According to the code of ethics of the ICOM, scientific investigation has to relate to the objectives of the museum and follow legal, ethical and academic practices. This emphasizes the two significant sides of scientific investigation at museums – it has to be professional and concerned with the activity trends at the institution. As a rule, the scientific investigation at museums can be divided into two large groups:

1. Scientific inventory or description of museum collections;
2. Scientific investigation within the preparations for exhibitions, presentations, and publications.

There is no sense in planning an exhibition without preliminary scientific investigation. Scientific investigation is also essential for raising the qualifications of researchers themselves both for their command of the explored topic and the development of general professional skills; the course of investigation and its results can inspire them and take to the

elaboration of new ideas as well as to new topics.

THE ATTINGHAM TRUST SUMMER SCHOOL

Reet Rast

The Attingham Trust is an association established for the preservation and introduction to Great Britain's cultural heritage, their main objective being the introduction to European art treasures, buildings and collections under heritage protection as well as heritage landscapes at summer schools and tours.

The author gives a survey of the Attingham Trust's annual summer school "Royal Collection" at Cumberland Lodge near London, on September 5–14, 2010.

HISTORY OF FINNISH MUSEUMS BETWEEN THE COVERS

Piret Õunapuu

Estonian National Museum

Throughout ages Finland has been a very strong and varied museum country with numerous and old museums. Museum history in Finland dates back to the year 1442, when King Kristofer's land law required that all the found hoards should be handed over to the state. Today the number of museums in the database of the Finnish Museum Association amounts to more than one thousand. This year the Finnish Literature Society (SKS) published a really thorough history of Finnish museums, entitled Suomen Museohistoria. Piret Õunapuu's article gives a survey of the book.

ESTONIAN TOY PRODUCERS AT THE TARTU TOY MUSEUM

Marilyn Rappu

Tartu Toy Museum

Until this year the Tartu Toy Museum lacked a part of exposition introducing Estonian toy producers. There were few items and little information preserved about the Estonian toy industry in the initial years of independence. In the 1920s–1930s toys were rather made at small handicraft enterprises than industries. Initially the imposing of the Soviet rule brought about a decline in toy production. Private enterprises were nationalized and private toy-makers finished their businesses. Yet, the ideological education of children was still a national priority and therefore the authorities started to search for possibilities to develop the toy industry. Already in the 1980s volumes in Estonian toy industry started to decrease gradually, the first colourful toys from the west reached the Estonian market and by the 1990s, alongside

privatisation, toy manufacturing was nearly completely terminated. Today counters abound in imported goods and the majority of toys made in homeland are expensive handicraft items.

Beginning from May 2010, the visitors of the Tartu Toy Museum can see a display of toys produced in Estonia in the 20th century.

AMANDUS ADAMSON STUDIO-MUSEUM – A LITTLE PEARL IN PALDISKI

Kätlin Janson

Director, Amandus Adamson Studio-Museum

On November 12, 2010, Amandus Adamson's 155th birth anniversary, the Amandus Adamson Studio-Museum in Paldiski opened its doors to visitors. The building has been restored close to the original, constituting the one and only symbol to remind us of the former timber architecture of Old Paldiski today. The exposition displays 3D replicas of all Amandus Adamson's sculptures at the KUMU Art Museum as well as some selected monuments from all over Estonia. Visitors can watch a documentary interview with Adamson's younger daughter Maria Carlsson. Reproductions of all Adamson's preserved paintings as well as a sofa and armchairs that belonged to his family are also on display. Most of the finances for the restoration of the building came from the programme for the Promotion of Regional Development at Enterprise Estonia.

EXHIBITION "SAMSON AND DELILAH. STORY OF AN ITALIAN PAINTING" AT THE MIKKEL MUSEUM

Hilkka Hiiop

Art Museum of Estonia / Estonian Academy of Arts

Tiina-Mall Kreem

Kadriorg Art Museum

The story of each work of art comprises several levels: history and modernity, material and techniques, iconography and message, origin and fate. The exhibition at the Mikkel Museum "Samson and Delilah. Story of an Italian Painting" delves into the stories of this particular painting, and follows it from the birth until today, when the masterpiece was, in a way, rediscovered and plucked in front of the public from obscurity through art-historical and material studies and a complicated restoration process. At the same time the exhibition tells a wider story, introducing the public to these dimensions of museum work that, as a rule, remain in the narrow circle of professional specialists.

SWEDISH MUSEUM OF NATURAL HISTORY – EXCITING AND INTELLIGENT PASTIME FOR THE WHOLE FAMILY

Heli Nurger

The author gives a survey of the exposition at the Swedish Museum of Natural History, with the emphasis on exhibitions, exposition techniques and relations with the audience. The author was impressed by the museum mainly due to the suitability of its expositions to all age groups.

BLADES OF GRASS AND GLASS WALLS. SOME GUIDELINES FOR A BEGINNER CURATOR

Silja Paris

Tartu City Museum

The article gives a survey of staging exhibitions, starting from design and finishing with choice of materials and realization.

HUMAN, AFTER ALL – KRISTJAN RABA, HEAD OF EXHIBITION HOUSE AT THE ESTONIAN NATIONAL MUSEUM

Adventure and gourmet, classical music, dancing and certainly the museum – this is Kristjan Raba, a legendary exhibition coordinator, who has been working at the museum already for about fifteen years.

FRAGMENT OF LIFE PAINTED ON CANVAS IN OIL OR HOW A PERSON BECAME A MUSEAL

Aleksandra Murre

Kadriorg Art Museum

The collections of the Art Museum of Estonia include a painting by a famous Russian artist-philosopher Kuzma Petrov-Vodkin, entitled "Girl with a Doll", depicting a serious blue-eyed flax-haired girl. The back of the portrait bears an inscription in Russian made by the artist's energetic handwriting: "Portrait of Tatulya. 1937. 74 × 65". Until recently it was unknown at the museum who the child was and how this painting was born. The only information available about Petrov-Vodkin's painting was that it was named "Portrait of a Girl" and that it had been sent to the Art Museum of Estonia from the Leningrad (now St Petersburg) State Purchase Committee in 1950. While the museum knew nothing about the portrayed girl, Tatulya and her family were not aware of the destiny of the painting or its whereabouts. The article speaks about the encounter of two stories – the portrait and the legend.

JUUBELDAME!

INGE TEDER

Muuseumiühingu auliige, pensionär
8. jaanuar 1931

SIRJE PRII

Ennistuskoda Kanut
9. jaanuar 1951

TIMO TALVIK

Ennistuskoda Kanut
10. jaanuar 1981

MARK SOOSAAR

Pärnu Uue Kunsti Muuseum
12. jaanuar 1946

HELJU ZAHHAROV

Eesti Meremuuseum
21. jaanuar 1951

VIRVE TUUBEL

Eesti Rahva Muuseum
21. jaanuar 1956

RAIT TALVOJA

Mahtra Talurahvamuseum
24. jaanuar 1951

HELI ZINK

Tartumaa Muuseum
1. veebruar 1946

ELLE LEES

MTÜ Konstantin Pätsi Muuseum
11. veebruar 1936

TIINA SAKSAKULM

Eesti Siseturvalisuse Muuseum
17. veebruar 1966

KERSTI KOLL

Adamson-Ericu muuseum
20. veebruar 1961

AILE KAASIK

Järvamaa Muuseum
25. veebruar 1976

SULEV MÄEVÄLI

Tallinna Linnamuuseum
28. veebruar 1936

KAIRI KAELEP

Eesti Rahva Muuseum
4. märts 1971

VELLO KULDNA

Pensionär
6. märts 1936

REIN LAUR

Tallinna Linnamuuseum
7. märts 1941

LIISI SELG

Adamson-Ericu muuseum
12. märts 1981

MARJU LAGREKÜL

Pensionär
15. märts 1946

AIVI ROSS

Eesti Rahva Muuseum
16. märts 1956

MAIU KURVITS

Eesti Kunstimuuseum
19. märts 1971

TIINA-MALL KREEM

Kadrioru kunstimuuseum
10. aprill 1971

HEIKI PÄRDI

Eesti Vabaõhumuuseum
22. aprill 1951

MAARJA VAINO

A. H. Tammsaare Muuseum
24. aprill 1976

ANTS VÄLIMÄE

Eesti Piimandusmuuseum
26. aprill 1966

PIRET KRUSANDI

Eesti Kunstimuuseum
27. aprill 1956

HELJU HENDRIKSON

Eesti Tervishoiu Muuseum
4. mai 1936

AILI VESTER

Narva Muuseum
6. mai 1951

LEA SILLART

Tallinna Linnamuuseum
6. mai 1956

VALLO REIMAA

Iisaku Muuseum
8. mai 1961

RIINE KALLAS

Harjumaa Muuseum
11. mai 1966

EPP ALATALU

Eesti Ajaloomuuseum
13. mai 1966

MARGIT KILTER

Liivi Muuseum
20. mai 1961

TOOMAS PUNG

Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
21. mai 1951

ULVE RÄPP

Pensionär
26. mai 1931

VIRVE ÖUNAPUU

Hageri Muuseum
27. mai 1956

HERKI HELVES

Viljandi Muuseum
28. mai 1971

AILI MAASIK

Eesti Kunstimuuseum
1. juuni 1956

MATI KAAL

Tallinna Loomaaed
3. juuni 1946

SIRJE SÄÄR

Eesti Kunstimuuseum
8. juuni 1956

LOORE EHRlich

Eesti Loodusmuuseum
9. juuni 1966

REET MÄGI

Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
14. juuni 1966

ANNA-LIISA ÖISPUU

Eesti Nuku- ja Noorsooteater
20. juuni 1981

MERIKE TOOMAS

Tartu Linnamuuseum
22. juuni 1966

TÖNU PANI

Tartu Ülikooli loodusmuuseum,
geoloogiamuuseum
29. juuni 1956

